

Володимир КРАВЧЕНКО (Київ)

РАТУША У САМОВРЯДНОМУ ЖИТТІ ГРОМАДИ МІСТА ВОЛОДИМИРА В КІНЦІ ХVІ СТОЛІТТЯ

Ратуша в європейських містах у минулих століттях була і нерідко до цього часу залишається будівлею, призначеною для роботи органів місцевого самоврядування й суду. Як зазначено у виданнях “Weichbild”, “Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej” Б. Гроїцького та “Jus Municipale” М. Яскера, ратуша є тим будинком, в якому повинні збиратися радці для того, щоб радитись про суспільне добро, вирішувати суперечки та проводити вибори міської влади¹. Крім радців, обов'язково присутніми в ній мали бути представники ремісничих цехів, міської громадськості та війтівсько-лавничий суд у повному складі. У міських судових книгах фігурує латинська назва цієї будівлі – *praetorium*, у німецькомовних документах – *Rathaus*, або скорочено *Rat*. Спорудження ратуші, як правило, припадало на час досягнення містами високої стадії соціально-економічного розвитку, значного збільшення кількості мешканців міста і, як наслідок, набуття ним значного рівня самостійності, яка у свою чергу неодмінно підтверджувалася локаційним привілеєм короля, а у приватних містах привілеєм світського чи духовного власника. З часом у містах відбувалось поступове зниження значення війтівсько-лавничого уряду, з якого починалося формування міських самоврядних органів і якому спочатку належала адміністративно-поліційна й судова влада, а натомість створювалася і утверджувалася міська рада, що складалася з певної кількості радців і обраного серед них бурмистра, підвищувалися її вплив і значення. Свої особливі адміністративно-судові функції рада мала здійснювати в ратуші. В той же час функції війтівсько-лавничого уряду й суду звужувалися, в деяких містах їхні засідання, як і раніше, проводились у війтівському будинку.

Як головна й показна споруда в місті, де засідала міська влада, ратуша споруджувалась у самому центрі його економічного й громадського життя – на Ринковій площі або на розі однієї з головних вулиць, що виходили на Ринкову площу. Споруда ратуші оснащувалась відповідно до тогочасних вимог щодо естетичного оформлення зовнішнього вигляду, буді-

¹ *Groicki Bartłomiej*. Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej. – Warszawa, 1953. – S. 29–30; *Meisel Witold*. Archeologia prawa Polski. – Warszawa; Poznań, 1982. – S. 74–75; *Грушевський М.* Історія України-Руси. – К., 1994. – Т. V. – С. 343.

вельної добротності й обороноздатності². Через те, що ратуша була резиденцією міської влади та її символом, – будь-яка свавільна дія, здійснена щодо неї, вважалась її зневаженням. У час тривалої відбудови пошкодженого в ході військових дій місцевого замку в ратуші могли відбуватися засідання шляхетських судів – гродського й земського³.

Повноцінне функціонування ратуші вимагало певної кількості приміщень різного призначення й площі, тому, як правило, ця будівля не була одноповерховою. Наприклад, на першому поверсі варшавської ратуші розміщувалася “ізва судова”, де розглядалися судові справи і виносились вирокки, а при ній дещо менші за площею сіни, призначені для перебування міщан, присутніх під час судового розгляду справ. Посередині опалюваної піччю “ізби судової” стояв стіл, згідно з традицією вкритий червоним сукном, а на ньому між двома підсвічниками – розп’яття. За столом розміщувалися крісла для бурмистра і радців. Місце перебування бурмистрівсько-радецького суду було відгороджено від присутніх у цьому ж приміщенні балюстрадаю. Обидва приміщення оздоблювалися державним гербом, гербами міста, бурмистрів, зображеннями біблійних сюжетів, що мали надихати суддів на справедливе вирішення судових справ. На другому поверсі варшавської ратуші було не менш важливе приміщення – велика зала для засідань ради, яка називалася “ізбою радецькою”. Вона також розділялася балюстрадаю, по один бік якої зосереджувалось присутнє міщанство, а по другий – врядуючі радці, які сиділи за столом на кріслах або лавах. Окрему невелику площу з цього ж боку балюстради було відведено для канцелярії, де стояли стіл і стілець для писаря⁴. У ратушах було передбачено й інші допоміжні приміщення, як-от: архів канцелярії, де зберігалися міські привілеї й судові книги; приміщення, пристосоване під міську в’язницю, у підвалі (пивниці) зберігалось пиво й вино. У підземних приміщеннях деяких ратуш влаштувався склад міської зброї і боєприпасів.

У великих і середніх заможних містах ратуша будувалась із каменю, з надбудованою високою вежею з годинником і приміщенням для сурмача, який був зобов’язаний уважно стежити за пожежною безпекою, порядком і спокоєм у місті та виявляти загрозу нападу на місто ворожих військових формувань і попереджати про це; в разі виникнення якихось безчинств і загроз сигналізувати населенню міста. Біля ратуші розміщувались торгові місця: ятки й крамниці⁵. Також перед ратушею знаходився стовп ганьби – “пренгир”, де виконувалися різні покарання за вироками міського суду в

² *Meisel Witold*. Archeologia prawa Polski. – S. 74–75.

³ *Motylewicz Jerzy*. Społeczeństwo Przemyśla w XVI i XVII wieku. – Rzeszów, 2005. – S. 124.

⁴ *Lileyko Jerzy*. Kamienica wójtowska i ratusz Starego miasta. Siedziby miejskich władz sądowych Warszawy w XIV–XVII wieku // *Rocznik Warszawski*. – Warszawa, 2008. – R. XXXVI. – S. 104, 106–109.

⁵ *Bogucka M., Samsonowicz H*. Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej. – Wrocław, 1986. – S. 514.

присутності, а нерідко й за активної участі міських мешканців: тілесні кари за крадіжки (січення, шмагання, таврування, відтинання рук, вух, носа), за сутенерство, звідництво. Біля “пренгира” представлялись докази здійснених злочинів, публічно спалювались підроблені документи та виставлялись підроблені міри й ваги⁶. Тому не дарма міщани ставилися до ратуші з певним страхом, про що свідчать польські прислів'я: “не кричи, бо потягнуть за язик до ратуші”, “до костелу коли схочеш, а на ратушу мусиш” та “всі розумні, якщо повернулися з ратуші”⁷.

На терені одного й того ж міста могло виникнути кілька незалежних у правовому відношенні дільниць – т. зв. юридик, що створювались всупереч протестам громади міста та на шкоду її життєво важливим інтересам. Це явище спричинило організацію відособлених владних структур на їхніх територіях і, як наслідок, побудову для них окремих ратуш. У містах, де законно існувало кілька територіальних дільниць, компактно заселених національними громадами, як, наприклад, у Кам'янці-Подільському (українська, вірменська, польська), – кожна громада мала свою ратушу. Розпланування площ і вулиць під забудову відбувалось у ті часи, як правило, на основі певних планів, складених архітекторами-урбаністами згідно з тогочасними архітектурними стилями, будівельними технологіями, урахуванням навколишнього ландшафту та санітарних вимог. Значною мірою це торкалося ратуші як головної загальноміської споруди та інших споруд суспільного призначення: церков, костелів, воскобоєнь, важниць, лазень⁸.

Докладних описів ратуш збереглося небагато, тому як приклади для порівняння наводимо дані про ратуші у деяких заможніших містах Галичини й Білорусі. Прикладом такої споруди може бути ратуша в Перемишлі в середині XVI ст. До пізнішої перебудови вона була дерев'яною, за винятком мурованої приземної частини. Як свідчать тогочасні кошториси ремонтних робіт, вона складалася з карцера (ратушної в'язниці), світлиці, верхнього приміщення (ізби) та приміщення під ратушею. Після перебудови перемишльської ратуші в 60-х рр. XVI ст. вона набула ренесансного вигляду, тоді ж було прибудовано на мурованому фундаменті дерев'яну ратушову вежу, яку в кінці XVI ст. розібрали і вимурували до верху. Вежа завершувалася дерев'яною банею, оббитою міддю. Ганок дозволяв міським охоронцям порядку тримати в полі зору Ринок в ярмаркові й торгові дні та служив місцем, з якого виголошувались промови й об'яви під час згромаджень мешканців міста. Дах будівлі було вкрито гонтом. Оснащення ратуші годинником ще більше підносило її значення й важливість, оскільки визначало

⁶ *Trzeciński Maciej*. Dawne urzędnia penitencjarne w miastach Dolnego Śląska jako ślady prawa magdeburskiego // *Europejskie miasta prawa magdeburskiego. Tradycja, dziedzictwo, identyfikacja: Materiały konferencyjne*. – Kraków, 2007. – S. 80; *Łyjak Andrzej*. Dawne narzędzia kar i tortur: Słownik. – Kraków, 1998. – S. 26, 36, 45, 46.

⁷ *Gloger Z.* Encyklopedja staropolska ilustrowana. – Warszawa, 1903. – T. IV. – S. 144.

⁸ *Заяць А.* Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII століття. – Львів, 2003. – С. 116.

ритм життя міщан. Перший поверх займали “ізва велика”, житлове приміщення розпорядника з кухнею, приміщення для охорони, ратушна в’язниця, постригальня, склад солі, тютюну, скла, свічок і смоли. На другому поверсі містилася зала, “ізва судова”, “ізва війтівська”, світличка і скарбниця. Підземну частину займали пивниці⁹. Деяко відмінною, але в незначних деталях, була ратуша в білоруському місті Гродно. Дозвіл на її будівництво гродненські міщани отримали згідно з привілеєм на магдебурзьке право 1496 р. і збудували її досить швидко – в кінці XV – на початку XVI ст. Подібна картина склалася в Мінську, що отримав привілей в 1499 р., а перша згадка про ратушу в цьому місті датується 1503-м роком. Згідно з малюнком 1568 р. ратуша в Гродно являла собою двоповерховий будинок з високою вежею і годинником на ній. У верхній частині вежі було влаштовано огорожений майданчик для нагляду за пожежною безпекою в місті. У приміщеннях другого поверху споруди відбувалися засідання магістрату, там само знаходилась канцелярія. На першому поверсі зосереджувались крамниці, міри, постригальня; під ратушею була міська в’язниця. Стояла ратуша в західній частині Ринку, поруч з місцем сполучення Замкової вулиці з Ринком¹⁰. У розташованому на лівому березі річки Бугу, недалеко від Володимира, місті Грубешові, яке ще в 1400 р. отримало локаційний привілей і одночасно магдебурзьке право від короля Владислава Ягайла, ратушу було споруджено значно пізніше – аж у другій половині XVI ст. і то тільки дерев’яну¹¹.

Варто також навести дані про ратуші сусідніх волинських міст, подібних до Володимира за рівнем заможності. У повітовому місті Кременці, що отримало магдебурзьке право 9 травня 1438 р., а привілей на підтвердження 5 квітня 1536 р.¹², ратуша була також дерев’яною. Про дозвіл на її будівництво в цьому місті у згаданих привілеях не йдеться. Найранішим джерелом із тих, що містять інформацію про кременецьку ратушу, є ревізія Кременця 1563 р.: “*podle kramnic ratusz*”¹³. Очевидно, що ратушу було збудовано в період між 1536 та 1563 роками. Тогочасних описів або зображень кременецької ратуші не збереглося, лише документи Кременецького гродського суду представляють окремі дані про цю споруду, такі як: “двері у сіней”, “світлиця”, “вікна у світлиці”, “полгаки”, що зберігалися там, присутність нічного сторожа у “світлиці”¹⁴, “сховання міське” для зберігання

⁹ *Motyłowicz Jerzy*. Społeczeństwo Przemyśla w XVI i XVII wieku. – S. 122–124.

¹⁰ *Квитницькая Е. Д.* Центры городов Белоруссии в XVI – первой половине XIX в. // Архитектурное наследство. – М., 1982. – № 31. – С. 29–31; *Гардзеў Ю.* Магдэбургская Гародня. – Гародня; Wrocław, 2008. – S. 35–37.

¹¹ *Dzieje Hrubieszowa / Pod red. Ryszarda Szczygła*. – Hrubieszów, 2006. – Т. I. – S. 87, 90, 122.

¹² Архив Юго-Западной России (далі – Архив ЮЗР). – К., 1869. – Ч. V. – Т. I. – С. 3–5, 40–43.

¹³ Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф. 20. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 5зв.

¹⁴ Там само. – Ф. 21. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 12зв.

привілеїв, судових книг, міської зброї¹⁵, ратушний дзвін, “місце судове в ратуші”, міська в'язниця в ратуші¹⁶, “клітка казні міської”, що зачинялася на замок, у ній утримувалися звинувачені у скоєнні тяжких злочинів¹⁷. У кременецькій ратуші відбувалися не тільки засідання міського уряду у складі в'їта, бурмиистра, радців, поспольства¹⁸, а й засідання в'їтівсько-лавничого суду у складі в'їта, лантв'їта, присяжників (лавників) і міського писаря¹⁹.

Історія ратуші в адміністративному центрі Волині Луцьку, який отримав привілей на магдебурзьке право з рук великого князя литовського Олександра 31 липня 1497 р., могла б розпочатися тоді ж або дещо пізніше, однак, як свідчать документи Луцького гродського суду, це сталося майже через сімдесят років. Вперше ратуша в Луцьку згадується в документі від 16 липня гродської книги за 1567 р.²⁰. Незадовго до цього засідання міського уряду у складі в'їта, лантв'їта, бурмиистра, радців і писаря відбувалися в будинках заможних луцьких міщан або у в'їтівському домі, що розташовувався на Ринку. 1580 року в Луцьку спалахнула велика пожежа, під час якої ратуша згоріла²¹, ймовірно через те, що, як і більшість будинків у місті, була дерев'яною, але міщани досить швидко її відбудували, бо в книзі за наступний 1581 р. виявлено документ, у якому вона знову згадується²².

Ймовірно, не дуже-то й відрізнялася від кременецької і луцької ратуші за площею, кількістю і складом приміщень ратуша в Києві, хоча це місто за заможністю і кількістю населення було значно більшим. Як свідчить привілей великого князя литовського Олександра київським міщанам від 4 червня 1500 р. на звільнення від сплати мит по території всієї країни, ратушу в Києві було збудовано вже на початку XVI ст.²³, – досить швидко по наданні магдебурзького права місту в 1498 р.²⁴. Як видно із зображення на плані І. Ушакова 1695 р. та із сучасної реконструкції П. Юрченка, дерев'яна ратуша в Києві у кінці XVII ст. мала вигляд видовженого двоповерхового будинку, другий поверх якого трохи вужчий і коротший за перший, на ньому ж шість округлих вікон, над дахом у центрі було споруджено

¹⁵ Там само. – Спр. 24. – Арк. 216зв.

¹⁶ Там само. – Спр. 21. – Арк. 156зв.

¹⁷ Там само. – Спр. 11. – Арк. 124; Спр. 21. – Арк. 156зв., 174; *Кравченко В.* Структура міської влади Кременця в другій половині XVI ст. // Студії і матеріали з історії Волині: Зб. наук. пр. / Під ред. В. Собчука. – Кременець, 2009. – С. 49.

¹⁸ ЦДІАК України. – Ф. 21. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 99.

¹⁹ Там само. – Спр. 20. – Арк. 11зв., 12зв.

²⁰ Там само. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 312зв.

²¹ Там само. – Спр. 21. – Арк. 657.

²² Там само. – Спр. 25. – Арк. 448зв.

²³ Російський державний архів давніх актів (далі – РДАДА). – Ф. 389. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 117. Оpubл.: Акты Литовской метрики, собранные Ф. И. Леонтовичем. – Варшава, 1896. – Вып. 2 (1499–1507). – № 536. – С. 56–57.

²⁴ *Білоус Н.* Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. Міська влада і самоврядування. – К., 2008. – С. 49.

надбудову зі шпилем. У цілому архітектура київської ратуші подібна до архітектури дерев'яних палаців²⁵. На малюнку зображені основні елементи двокамерної конструкції першого поверху, що мали використовуватися як “ізва судова” і “світлиця”, й сіни між ними, але, як видно, ця споруда не мала ганку й підкліття. Не відомо, де в такому разі в цій споруді було влаштовано міську в'язницю, хоча якесь місце для ув'язнення в ратуші все ж таки було. Про це свідчить скарга київських міщан на підвоєводу князя Матеуша Воронецького, що примусив їх запроторити до ратушної в'язниці одинадцятьох козаків, які вбили королівського посланця Глубоцького²⁶.

Дослідження історії ратуші у Володимирі було розпочато з вивчення привілеїв на магдебурзьке право, у яких великий князь або король, крім всіх інших надань і прав, мав дозволити міщанам збудувати ратушу. Відомо, що перший привілей на магдебурзьке право та інші привілеї (не збереглися) на різні вольності місто Володимир одержало, як пишеться у потвердному привілеї короля Сигізмунда Августа від 6 серпня 1560 р., – з рук “отца и брата нашего”, тобто Казимира IV і Олександра в кінці XV – на початку XVI ст.²⁷. У складі цього ж привілею міститься й перший потвердний привілей короля Сигізмунда I на магдебурзьке право від 17 липня 1509 р., але в ньому, як і в пізнішому привілеї від 29 березня 1534 р., про дозвіл на будівництво ратуші в місті не йдеться²⁸. Хоча в ранніх привілеях на магдебурзьке право деяким іншим містам йдеться також і про дозвіл на будівництво ратуші. Отримати інформацію про ратушу з оригінального пергаментного привілею Сигізмунда Августа на магдебурзьке право Володимирі від 6 березня 1560 р., що зберігається у ЦДІАК України, не вдалося через вицвілий текст та численні воскові плями й пошкодження документа²⁹. Про дозвіл на побудову ратуші у Володимирі можна дізнатись лише з тексту потвердного привілею короля Яна Казимира від 7 березня 1652 р., в якому переповідається зміст привілею Сигізмунда Августа від 12 жовтня 1570 р. на права і вольності володимирським міщанам: “Pozwalaiac przytym radzie

²⁵ Юрченко П. Г. Дерев'яна архітектура України. – К., 1970. – С. 65–66; Алферова Г., Харламов В. Киев во второй половине XVII века. – К., 1982; Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. – С. 82–83.

²⁶ ЦДІАК України. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 114зв.–115зв.; Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. – С. 210.

²⁷ Архив ЮЗР. – Ч. V. – Т. I. – С. 29–31, 47 (передмова до тому); Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. V. – С. 230; Ісаєвич Я. Д., Мартинюк А. І. Володимир-Волинський: Історико-краєзнавчий нарис. – Львів, 1983. – С. 26; Сас П. М. Феодальные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI в. – К., 1989. – С. 175; Заяць А. Рецепція магдебурзького права на Волині до кінця XV ст. // Осягнення історії: Зб. наук. пр. на пошану професора Миколи Павловича Ковальського з нагоди 70-річчя / Ред. кол. Л. Винар, І. Пасічник. – Острог; Нью-Йорк, 1999. – С. 273.

²⁸ Архив ЮЗР. – Ч. V. – Т. I. – С. 29–34.

²⁹ ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 41; Каталог колекції документів Київської археографічної комісії 1369–1899 / Упор. Я. Р. Дашкевич, Л. А. Проценко, З. С. Хомуцька. – К., 1971. – С. 25.

miejskiej *ratusz*, iako sami zechcą, *zbudować*, a pod ratuszem wszelakie picie, krom dawanania kupi y podważnego, *dzierżeć* y *szynkować* y też *kramnice*, *jatki* przy tymże *ratuszu*, na którym miejscu będą *chcieć*, *zbudować* y *porządek* wszelaki y *opatrność* *mieć*³⁰. Але ратушу у Володимирі було збудовано лише через чотирнадцять років після надання привілею 12 жовтня 1570 р., та й то тільки тому, що трапилася нагода, реалізація якої була по кишені володимирській міській громаді. Варто підкреслити, що побудова ратуші у будь-якому місті залежала не тільки від надання привілею, а й значною мірою від фінансових можливостей міської скарбниці.

Крім згаданих вище привілеїв іншими першорядними джерелами, які містять відомості до історії ратуші, є документи міських і гродських книг.

У ті часи більшість своїх справ міщани вирішували у бурмистрівсько-радецькому та війтівсько-лавничому судах, за винятком тих справ, які стосувались управління містом і були в компетенції місцевого старости та його урядників. Перед міськими судами міщани засвідчували різні контракти, угоди, що вписувалися в міські книги, до них же потрапляла адміністративна документація, наприклад, міські рахунки, а також судові вписи, які відображали перебіг судових слухань у цивільних та кримінальних справах. Тож не виключено, що у міські книги 1583–1584 років могли бути внесені й документи, що безпосередньо стосувались будівництва ратуші у Володимирі міськими цеховими ремісниками. Але міські книги з документами за ті роки й століття через недбале зберігання були повністю і безповоротно втрачені.

Хоча міські суди цілком задовольняли потреби міщан, все ж траплялося так, що певні обставини змушували їх звертатися до гродських урядів. Це траплялось тоді, коли міщани мали спірні справи зі шляхтою, її підданими, духовенством і євреями. А звичайним явищем у ті часи було подання скаргу на міську владу і окремих урядників до старостинського гродського уряду, особливо після відмови міського уряду прийняти скаргу такого типу. В тому разі, коли місцевий гродський уряд відмовлявся прийняти скаргу, міщани зверталися до аналогічного органу сусіднього повіту. Тому нерідко в його гродських книгах відкладались документи до історії міст іншого регіону.

Враховуючи вищий рівень довіри тогочасного суспільства до актів, укладених гродськими органами, в порівнянні з міськими, міщани зверталися до них для засвідчення угод маєткового змісту. Це явище пояснюється значно більшою увагою з боку місцевих урядників і шляхти до охорони й зберігання архівів гродських канцелярій. Тому міщани одразу ж по отриманні привілеїв намагались якомога швидше облятувати їх у гродських книгах³¹. Позитивні наслідки такої уваги з боку шляхти спостерігаємо й нині: на цей час збереглося 174 книги Володимирського гродського суду

³⁰ Архив ЮЗР. – Ч. V. – Т. I. – С. 144.

³¹ *Łosowski Janusz*. Kancelaria grodzka od XV do XVIII wieku. – Lublin, 2004. – S. 377–378, 391.

(ЦДІАК України, Ф. 28) за 1566–1756 рр., а Володимирського магістрату (ЦДІАК України, Ф. 29) – лише 17, та й то тільки за 1794–1806 рр.³², тоді як прямі згадки про “книги міські” трапляються вже в документах володимирської замкової книги за 1566 р.³³, що є першою з числа тих, які збереглися до цього часу. А в одному з документів гродської книги за 1581 р. є відомості про міські війтівські книги за 1562 р.³⁴. При цьому варто зазначити, що укладання міської адміністраційної та судової документації насправді мало бути започатковано у Володимирі, як і в будь-якому іншому місті, одразу ж по наданні йому магдебурзького права і запровадження міських органів самоврядування й суду.

Із значного числа різноманітних документів малодослідженої і актуальної тематики з історії самоврядування в місті Володимирі, виявлених у книгах Володимирського гродського суду за 60-ті – 90-ті роки XVI ст., для публікації було відібрано 12 інформативно багатих джерел, кожне з яких подає цінні відомості про ратушу та її значення в житті міської правлячої верхівки і всієї громади. Документи представляють нетипові й небачені в історії побудови головної адміністративної споруди в містах обставини, скориставшись якими, володимирським міщанам вдалося побудувати ратушу у своєму місті на Ринку (документи публікації під № 1, 3, 5).

До складу публікації входять *урядові вписи*, що виникли як результат юрисдикційної діяльності гродського уряду. Згідно з класифікацією, критерієм якої є зміст гродських документів, вони належать до двох груп вписів: *судові* (документи під № 2–12) та *маєтково-фінансові* (документ під № 1). Представимо їх згідно з послідовністю етапів тогочасного судового процесу: *скарги* (“оповідання”) – документи під № 2, 5, 7, 10, 11; *свідчення* (“визнання”) – офіційні заяви приватних осіб або возних, які складали усні звіти перед урядом – документи під № 1, 3, 4, 6, 8, 9, 12.

Перший із документів публікації (*маєтково-фінансовий*) належить до групи вписів тому, що містить декларування рішення однієї сторони продати свою маєтність іншій та гарантує тій стороні повне право володіння маєтністю, але при цьому сам документ (“визнаний лист”), засвідчений підписами і печатками продавця і гродських урядників (володимирського гродського судді і підписка), внесений до книги як додаток до офіційного *свідчення* (“визнання”) продавця перед гродським урядом. Вписання цього акта до гродських книг підвищувало його правове значення, надавало йому офіційного характеру та забезпечувало тривале зберігання. Як свідчить цей документ (у публікації під № 1) – “визнання” шляхтича Єронима Дубровського від 2 вересня 1583 р. та включений до “визнання” повний текст “визнаного листа”, оформленого дещо раніше – 27 серпня того ж року у

³² Себта Т., Черкаська Н. Фонди магнатських архівів та судово-адміністративних установ КЦАДА у контексті взаємних претензій Рейхскомісаріату України та Генерал-губернаторства Польщі // Архіви України. – К., 2003. – С. 235–236, 250.

³³ ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 96.

³⁴ Там само. – Спр. 14. – Арк. 472.

Володимирі, історію побудови ратуші в цьому місті було офіційно започатковано в той серпневий день продажем Дубровським бурмистрові й радцям за 40 польських золотих будинку, що стояв у дворі на передмісті Залужжі над річкою Лугою. Цей двір з будинком, що належав королівському дворянину підляському стольникові Станіславу Граєвському, згадується в джерелах досить часто. Документ з уточнюючою інформацією про місцезнаходження цього об'єкта міститься в документі володимирської гродської книги за 1572 р. – у скарзі урядника того двору на володимирського бурмистра Курила Василевича і балвера (міського лікаря) Якуба, які вдерлися до будинку, що стояв “по конец гребли Княжое, идучи на Залужже”, та взяли в домі дві лави для того, щоб “загатити прорву на тій греблі”³⁵. Пізніше цей двір, “при млыне замковом лежачий”, було заставлено Дубровському паном Вінцентієм Репковським у сумі трьох тисяч золотих разом із третьою міркою млинових вимелків, третім грошем від доходів від тих млинів, а також із підданими, які мешкали на володимирських передмістях Залужжі й Кропивщині; вся ця маєтність дісталась Репковському від власника Граєвського³⁶. У згаданому документі перераховано приміщення того “домка”: “в нем светлочок две з сенцами”³⁷. Докладніший перелік приміщень цієї будівлі містить документ цієї публікації під № 5 від 6 вересня 1586 р.: “две светлицы с коморами, з сенми, с подклетом, з дверми, з замками, з клямками, защепками, завесами, з оболонами, з лавами”. До того ж цей документ свідчить про те, що вже на початку серпня 1583 р., ще до оформлення “визнаного листа” Дубровським на уряді, “дня первого, другого, и третьего и разными иными часы”, міщани почали розбирати будинок у дворі на Залужжі і перевозити деревину до Володимира. Допомогти відтворити реальний образ того будинку можуть докладні описи забудови фільварків Дубнівського ключа князів Любомирських, укладені 1723 року³⁸. Фільваркові житлові будинки було розплановано як “хати на дві половини” із центральними сіннями, коморами, тобто в цілому вони були подібними до “домка” із Залужжя. Як свідчить документ гродської книги за 1586 р., подібним до нього був також будинок у дворі власників села Уховецька, що складався з двох світлиць з двома полив'яними печами, комори і сіней³⁹.

Раніше, до спорудження ратуші у Володимирі, засідання міського уряду й суду на чолі з війтом проводились у будинках представників міської верхівки, що стояли на Ринку: бурмистрів Степана Завади⁴⁰ (за війтівства Максима Івановича Лудовича) та Василя Каплі. Деяко пізніше, в часи довго-

³⁵ Там само. – Спр. 7. – Арк. 144зв.–145.

³⁶ Там само. – Спр. 16. – Арк. 271, 284зв.–285, 306–307.

³⁷ Там само. – Арк. 271.

³⁸ *Александрович В. С.* Житлові будинки групи фільварків Дубного та околиць за описом 1723 року // *Архітектурна спадщина Волині: Зб. наук пр.* – Рівне, 2008. – С. 39–43.

³⁹ ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 444.

⁴⁰ Там само. – Спр. 1. – Арк. 95; Спр. 18. – Арк. 51зв.–52.

тривалого, майже 25-тилітнього перебування на вйтівському уряді Михайла Дубницького (помер у травні 1592 р. і був похований на цвинтарі соборної Успенської церкви⁴¹), засідання міського уряду й суду завжди відбувалися в його будинку на Ринку. Згідно з даними інвентаря володимирського вйтівства 1635 р. вйтівський дім складався з двох “ізб” і сіней: перша з них (з двома вікнами), що вважалася “білою ізбою”, мала розставлені під стінами лави, кахлеву піч, комору, дерев’яну пивницю; друга (з трьома вікнами), що була більшою, мала посередині стіл, лави навколо, кахлеву піч з комином і “чорною піччю”, комору, кухню з глиняним комином, весь будинок був вкритий гонтом⁴². З ініціативи вйта засідання вйтівсько-лавничого суду, як і раніше, незважаючи на функціонування ратуші, відбувалися у вйтівському будинку, ймовірно у більшій “ізбі”, де був стіл і лави (документи публікації під № 3, 4, 6, 8, 9, 10). Проведення судових засідань у вйтівському будинку практикувалось у деяких польських містах у попередніх століттях⁴³.

Перша документальна згадка про володимирську ратушу як функціонуючу споруду міститься в документі гродської книги від 10 вересня 1584 р. – скарга лантвйта Кирила Василевича, бурмистра Василя Ілінського, радців Давида Вараксича і Тимофія Пахеровича на Лейзора Беняшовича з приводу безпідставного, на їхню думку, збирання податку від виготовлення алкогольних напоїв – чопового. В цьому документі міщани вимагали від Беняшовича з’явитися до ратуші з письмовим підтвердженням на право збору того податку⁴⁴.

Головним приміщенням володимирської ратуші, як і будь-якої іншої, була “світлиця”⁴⁵, де як у “ізбі радецькій” засідав міський уряд, посеред неї обов’язково мав стояти стіл, за яким сиділи бурмистр, троє радців і міський писар, а вздовж стін на лавах – чотири радці зі складу ради попереднього року (стара рада). При цій світлиці мала бути й канцелярія, де оформлювались документи. Місцем, де зберігалися надані міщанам великими князями литовськими і польськими королями привілеї та архів канцелярії (сформовані з документів за попередні роки міські книги), могла бути одна з комор при світлиці, згадувана у документах під № 3, 5, що, ймовірно, як конче необхідне для ратуші приміщення, була відтворена під час її зведення. Як свідчить документ під № 12, “світлиця” могла вмістити досить значну кількість міщан зі складу громади міста Володимира: крім згаданого уряду у складі бурмистра, радців (нової і старої ради в кількості восьми

⁴¹ Там само. – Спр. 25. – Арк. 389–390.

⁴² Старченко Н. Конфлікт у Володимирі 1566 р. // Соціум. – К., 2003. – Вип. 3. – С. 98.

⁴³ Bogucka M., Samsonowicz H. Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbirowej. – S. 99.

⁴⁴ ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 17. – Арк. 518–519; Старченко Н. Конфлікт у Володимирі 1566 р. – С. 92.

⁴⁵ ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 46. – Арк. 11, 237зв.–238.

осіб) “и всих мещан володимерских в дому звыклом судовом на *ратушу*, была громада, при той громаде увес человек посполитый” – володимирське ремісництво у кількості 45-ти осіб. У цій же світлиці мали проходити засідання бурмістрівсько-радецького суду та щорічні вибори нових членів міської ради із звітуванням перед громадою радців, які були на урядах у попередній рік, про стан фінансових надходжень та витрат міської скарбниці, про що йдеться в документах публікації під № 8, 9, 10. Там само мали відбуватися й спільні засідання у складі вйта, бурмістра, радців, лавників і поспільства в разі виникнення конфліктів з місцевою повітовою владою і пов'язаною з цим необхідністю відстоювати законні права і “вольності” міщанської громади, надані королівськими привілеями.

Пряких відомостей про використання міщанами другої світлиці володимирської ратуші в документах гродських книг не виявлено, але в часи короткотермінового перебування на вйтівському уряді Яна Соколовського в ній як у “ізбі вйтівській” могли відбуватися засідання вйтівсько-лавничого суду (“на ратушу пан вйт з судом своим”), де, як ідеться у свідченні возного від 10 серпня 1591 р. по справі пана Крочевського з міщанином Панасом Кунцевичем, лентвйт Бартош Мисевський зі своїм братом вйтівським писарем “заседши местца урядовые, сами судят, прокурацию проводят, сведчат и пишут и рады сторонам добавляют”⁴⁶.

Якщо повністю довіритись переліку приміщень “домка”, що міститься в документі публікації під № 5, а саме: “дві світлиці з коморами, сіньми і підкліттям”, та вважати їх максимально повними, а також врахувати той факт, що ратуша будувалася з готових дерев'яних компонентів розібраного будинку, – вона мала б зберегти у своїх основних деталях конструкцію і вигляд “домка” із Залужжя. Але навряд чи куплений міщанами на Залужжі “домок”, тобто невеликий будинок, був до дрібних деталей відтворений на володимирському Ринку і вже як ратуша, без внесення певних змін у конструкцію будівлі, зміг би повністю відповідати своєму новому призначенню. Тому деякі зміни в конструкцію майбутньої ратуші могли бути внесені на початковому етапі її побудови – при зведенні підкліття, і, передусім, для забезпечення всій будівлі стійкості і довговічності існування та щоб пристосувати підкліття до особливих умов використання згідно з загальними вимогами до споруди такого типу і потребами міської влади. Тому підкліття, як важливий елемент будівлі ратуші, мало бути оновлено, щоправда, джерела не надають про це інформації. Важливість підкліття для володимирської ратуші полягала ще й у тому, що завдяки йому ця споруда вивисувалася над житловою забудовою Ринку та інших вулиць.

Про факт, що підтверджує використання ратушного підкліття як місця, де було влаштовано міську в'язницю, щодо якої мешканці Володимира вживали терміни “тюрма” та “казнь міська”, свідчить ціла низка джерел кінця XVI ст. В “тюрмі”, в суворіших умовах порівняно із іншими

⁴⁶ Там само. – Спр. 24. – Арк. 800–800зв.

місцями ув'язнення, могли перебувати різні особи переважно нешляхетського походження та підозрілі прибульці сумнівної репутації і заняті, які скоїли в місті злочини кримінального характеру. Серед таких джерел виділяється чисельна група документів за різні роки, що належить до складної, тривалої справи про вбивство володимирського бурмистра Василя Глінського у в'їтківському будинку вночі 11 грудня 1584 р. Наприклад, документ від 13 грудня 1584 р. – скарга жовніра Яна Дідковського на в'їта Дубницького про напад на нього і його товаришів панів Овлочимських у домі панії Хмелевської – висвітлює хід арешту і ув'язнення підозрюваного М. Овлочимського: “Михайло Дубницький в'їт . . . з бурмистром и з рядцями и лавниками и зо всем посполством зо всего места и передместя, наготовавшись з розною стрелбою в дом свой войтовский з гаковницами, с полгаками, з ручницами . . . казавши в звоны на ратушу местском и в церкви мурованой на кгвалт зазвонивши и кликнувши, припадши на спячих людей . . . того товариша нашого пана Малхера, знашедши на постели спячого, окрутне збили, змордовали . . . взявши яко якогос злочинцу, до казни своеє местское до *турмы* всадили, аж напотом обачивши, вынявши с *турмы*, на ратуш всадили”⁴⁷. Не менш важливим для висвітлення історії використання приміщень володимирської ратуші є ще один документ у тій же справі, вписаний до гродської книги 11 вересня 1585 р. – скарга з позову підозрюваного шляхтича М. Овлочимського на в'їта Дубницького про зібрання озброєних міщан у його будинку та напад на сусідній будинок шляхтянки Хмелевської, де перебували пани Овлочимські, а також свідчення возного про огляд М. Овлочимського і двох його “пахолків”-шляхтичів (слуг) у різних приміщеннях ратуші – у *світлиці під дахом* і під ратушею, а саме: М. Овлочимського “на ратушу местском, а слуг их *под ратушом в турме огледал*”⁴⁸. Докладніше про місце утримування підозрюваного М. Овлочимського в ратуші свідчить наступний документ від 12 грудня 1584 р. – визнання возного І. Долмацького про перебування в ратуші, де під час проведення судового розгляду справи підозрюваного М. Овлочимського утримували в досить непоганих умовах: “который у *светлицы нагоре* на ратушу учтине не в жадном везеню был”⁴⁹. Остання деталь свідчить про облаштування міщанами додаткового, придатного для перебування людей приміщення під дахом ратуші, хоча не виключено, що воно існувало в “домку” Граєвського на передмісті Залужжі, але цей факт у документах публікації під № 1, 3, 5 не зафіксовано. Як видно, це приміщення використовувалось міським урядом для утримування там до судового слідства і на час його проведення арештованих осіб різного походження, в тому числі й шляхтичів, запідозрених у скоєнні злочинів у місті. В документах приміщення під дахом називається ще одним ідентичним за значенням терміном “ізба”. Про це

⁴⁷ Там само. – Спр. 17. – Арк. 642зв.

⁴⁸ Там само. – Спр. 18. – Арк. 627–627зв.

⁴⁹ Там само. – Спр. 17. – Арк. 640–640зв.

свідчить документ від 16 серпня 1603 р. – визнання возного Щасного Злобоцького про його візит до ратуші на прохання пана Яна Лагодовського для з'ясування причини ув'язнення його слуги пана Івана Шабана Гноєнського: “прышедшы застали есмо ув *ызбе* ратушной слугу его млсти пна Лагодовского . . . самого . . . он . . . поведил перед нами возными и шляхтою, иж у везене, мене поймавшы, на ратушу пан Юрей Овлучымский, писар земский и войт, . . . посадил у *везене, на ратушу* держыт, а его млть пан для скупованя збожя мене до Володымера послал был с пенезми”⁵⁰. Документів, які б свідчили про якийсь інший спосіб використання “світлиці” під дахом, не виявлено. Пізніше рішення гродського суду від 25 липня 1608 р. свідчить про те, що по закінченні розслідування обставин злочину і винесенні вироку М. Овлочимського вдруге, але вже для відбування тривалого терміну покарання, було посаджено до “*турмы под ратуш* в месте Володимерском и о побране маестности его немало через зошлого Михайла Дубницкого войта и мещан”⁵¹.

Не були забезпечені від потрапляння до “тюрми” й володимирські урядники. Прикладом цього може бути факт із скарги від 14 жовтня 1586 р. радці Семена Мордачевича на радцю Тимофія Глобу, який зі своїми помічниками напав на його сина лавника Сасина Семеновича на Ринку і засадив його до “тюрми”, ймовірно за порушення встановленого універсалом короля Стефана Баторія від 4 серпня 1579 р. порядку торгівлі сіллю в місті: “на Рынку, на складе ту ж под ратушом на местцу покоем посполитым обварованным . . . торгнулися на здорове и маестности его, поймавши его, на земли положивши, кийми окрутне збили и змордовали, а взявши збитого и змордованого и заледве живого, до окрутного везенья своего до *турмы* посадили”. Відряджений у цій справі возний засвідчив, що бачив Сасина Семеновича “под ратушом в *турме* на земли лежачого, барзо збитого и закрвавленного”, а наступного дня возний знову бачив в'язня в ратуші, куди того “не привели, але принесли его в колку хлопов збитого и зраненого *з-с турмы*, взявши на ратуш, хотечи его еще на горле скарати, а потом засе знову з ратушу казали его отнести и до тое ж *турмы* вкинути”⁵².

Нерідко те саме місце ув'язнення під ратушею називалося в документах словом “казнь” (див. документ під № 11): “у *казни* под ратушом”⁵³. Як свідчить документ від 17 вересня 1590 р. – визнання возного М. Гноєнського у справі преора володимирського домініканського монастиря Матея, “в казнь” могли потрапити й особи, які відмовлялись від сплати податків: “кгды пришол до *казни местское*, где сажают злодеев, под ратушу, засталом там у везеню в той *казни* . . . войта Мелешка з села Волицы. И кгды его пытал, для чого бы тое везене терпел и от кого вызнал, и поведил, иж его

⁵⁰ Там само. – Спр. 35. – Арк. 317.

⁵¹ Там само. – Спр. 40. – Арк. 375зв.

⁵² Там само. – Спр. 19. – Арк. 695–696.

⁵³ Там само. – Спр. 22. – Арк. 41.

бурмистр володимерский Грицко Холявич з ыншими райцами мощно кгвалтом тут серед Рынку в месте Володимерском без жадное винности и без жадных причин всадили до так срокгого везеня, примушаючи мене в тым, абых я ис того села плебанского зложили тому бурмистрови и райцом жолнерщизну, чого мы не повинни и никгды того податку не давали”⁵⁴. Из документа від 16 вересня 1586 р. – свідчення возного про опитування міщанина парканника Васька Войтковича, якого він застав в ув’язненні під ратушею, відомо, що туди – “до клітки” (від слова “кліть”, тобто комора – ще одна тогочасна назва приміщення для ув’язнення під ратушею) міг потрапити й міщанин, який наважився поширювати серед мешканців міста неприємні й небезпечні для міських урядників (радців) компрометуючі здогадки про зловживання коштами, зібраними у вигляді податків з міщан, а також висловлювався про потреби нагадувати урядникам про звітування в тому перед громадою: “тот Васко Войткович . . . поведил . . . и ж дей: кгды-м взменку чинити на месте межи человеком посполитым о податки и поборы, которые панове райцы володимерские на нас, посполство, вкладаючи, з нас берут и то не ведати где се девает. Пнве райцы, а звлаща пан Михайло Семенович а пан Ильяш Кононович, услышавши то, мене на ратуш призвати казавши, поткавши мене еще перед ратушом, ани ми мовить допустивши, пан бурмистр и пнве райцы посохами мене тут до клетки вопхали, а то для того, абы-х я и жадены поборов не वोпоминал . . . А потом . . . пан Шостовицкий зо мною возным и шляхтою . . . шол до пнов радец . . . которых нашедши в дому Шабановом на горелце, то ест пна Григорья Михайловича Дворецкого а пна Ильяша Кононовича, . . . мовил и просил их, абы . . . громаду на ратуш зобрали, поведаючи, и ж ест того пилная потреба, абы . . . некоторые речи паном райцом и всему посполству ознаймил и проповедил . . . А панове райцы верхуменованые . . . на то так повелили, и ж: будем ли мочи, тогды громаду зберем”⁵⁵.

У 60-х – 70-х роках XVI ст., ще задовго до побудови ратуші у Володимирі, місце для утримування в’язнів було декілька. Передусім “міське ув’язнення” у війтівському будинку⁵⁶. Але в більшості випадків для того використовувались міські надбрамні вежі – Зап’ятницька і Засмоцька. Про це свідчить документ від 16 червня 1569 р. – скарга володимирських міщан М. Татарчича і Жука на війта М. Дубницького про побиття і ув’язнення в Зап’ятницькій вежі міщанина К. Петровича, відрядженого громадою до короля зі скаргою на міський уряд: “за горло взяти а до везеня до вежи отвести, на вежу и в ланцухи всадити”⁵⁷. До цієї вежі міщан ув’язнювали й міські урядники, про це свідчить документ від 25 липня того ж року – скарга міщан П. Сорокопені і цехмістра кравецького цеху Івана на радцю С. Заваду про свавільне ув’язнення їхнього колеги

⁵⁴ Там само. – Спр. 23. – Арк. 506.

⁵⁵ Там само. – Спр. 19. – Арк. 446–447.

⁵⁶ Там само. – Спр. 8. – Арк. 21зв.

⁵⁷ Там само. – Спр. 4. – Арк. 141зв.

М. Шийчича у тій же вежі “у везене местское”⁵⁸. Про ув’язнення міщан в іншій вежі – Засмоцькій – свідчить скарга війта М. Дубницького на радців про організацію в місті бунту проти нього та арешт і ув’язнення присяжника вийтівської лавиці Ю. Ковалю “до вежи местское Засмоцкое”⁵⁹. Інший документ від 28 травня 1569 р. – скарга міщан М. Огородниковича, М. Постригача, М. Холяви та ін. на війта М. Дубницького і радців В. Каплю і С. Заваду з приводу побиття й ув’язнення групи міщан – свідчить про існування місця ув’язнення “у пивниці в дому концовом в паркани”⁶⁰. Ще один документ, вписаний до книг у той же день, – скарга міщан С. Кравця і П. Шевця на війта і тих же радців з приводу побиття й ув’язнення М. Постригача і М. Холяви – свідчить про існування в центрі міста ще одного такого місця – “у коморі на Ринку”⁶¹. Та сама комора на Ринку називається в джерелах ще й “казню міською”, у якій до того ж було влаштовано “колоду міську”. “Колодою” тоді називалося знаряддя для покарання селян, злочинців або полонених, що виготовлялося з двох важких дубових балок, на стику яких просвердлювались отвори для ніг або рук покараних. Про це йдеться в документі від 13 лютого 1570 р. – скарзі М. Ворони-Боратинського на Р. Марковського про невиконання угоди у справі про наїзд підданих останнього із с. Марковичів на його господу, у якій він “обещал и подвезался . . . тых подданных своих до казни местской тут до Володимера на Ринку у колоде местской по три дни торговые от усходу солнца аж до заходу солнца обема ногами посадит”⁶². І нарешті документ від 17 червня 1569 р. – зізнання вижа А. Павловського про присутність на зборах з приводу протесту громади міщан проти дій міського уряду, де подається реєстр ув’язнених міщан із вказанням ще деяких місць покарання: “пан войт сажал у турму, других у вежу, третих на месте у клетку” (тобто в згадану вище “комору” або “казнь міську”)⁶³. Цей же документ свідчить про те, що вже тоді, ймовірно поблизу того місця, де пізніше постала ратуша, стояв стовп ганьби – “пренгир”, до нього був прикутий ще один міщанин із тієї групи⁶⁴. Звичайно ж, як і в будь-якому тогочасному місті, у Володимирі був особливий міський слуга – “містр”⁶⁵, тобто кат, якому належало застосовувати тортури щодо арештованих осіб під час допитів, готувати до страти і страчувати засуджених міським судом на шибениці або через відсічення голови спеціальним, особливої конструкції катівським мечем, який, до речі, мав постійно зберігатися в ратуші. Крім того, кат був зобов’язаний нищити бродячих тварин та здійснювати санітарні функції у місті. Страти міщан на шибениці, так само, як і в будь-якому європейському місті, відбувалися на певній відстані від нього, у спеціально відведеному місці.

⁵⁸ Там само. – Арк. 184.

⁵⁹ Там само. – Спр. 14. – Арк. 429зв.–430.

⁶⁰ Там само. – Спр. 4. – Арк. 124зв.

⁶¹ Там само. – Арк. 125.

⁶² Там само. – Спр. 5. – Арк. 14–14зв.

⁶³ Там само. – Спр. 4. – Арк. 139зв.

⁶⁴ Там само.

⁶⁵ Там само. – Спр. 9. – Арк. 148.

Шибениця, що належала місту Володимирі, також знаходилася недалеко від нього, з лівого боку від дороги, що прямувала на Луцьк – на урочищі Калинівці між річкою Рилавицею і “могилками”⁶⁶.

Інші документи із книг Володимирського гродського суду містять немало додаткових цінних відомостей, які дають можливість архітекторам з певною мірою достовірності відтворити зовнішній вигляд та порядок розміщення внутрішніх приміщень на обох поверхах і в цокольній частині володимирської ратуші. Документ публікації під № 7 від 30 червня 1587 р. свідчить про існування *сходів і ганку* перед дверима до ратуші.

Подібно до ратуш інших міст, володимирська була так само оснащена дзвоном⁶⁷. Як свідчить скарга підсудкової земської холмської Олександри Підгороденської на володимирського лантвійта і одночасно бурмистра Марцина Станіславовича та радців з приводу наїзду міщан на землі сусіднього з міськими землями маєтку при селі Верба, вписана до книг 4 червня 1609 р., звуком ратушного дзвона міщани закликалися до збору в центрі міста для участі в тій масовій акції: “который бурмистр з райцами, ударивши два разы на квалт ве *звонок ратушовый*, збунтовавши и все посполство мѣста Володимерского”⁶⁸. З наказу міських урядників ратушний дзвін використовувався для сигналізуваннн про гучні трагічні події, що відбувалися в місті, та збору міщан для пошуку й арешту винуватців, підозрюваних у скоєнні злочинів⁶⁹. Звичайно ж, як і в інших містах, у такий спосіб міщани повідомлялися про пожежі. Це було вкрай важливо для міста, оскільки пожежі у Володимирі через дерев’яну забудову і вживання свічок для освітлення осель у пізній час траплялись досить часто і поширювалися надзвичайно швидко, завдаючи місту великої шкоди і втрат.

Підтвердження того, що дах володимирської ратуші було вкрито гонтом, можна знайти в документі від 25 серпня 1585 р. – скарзі бурмистра Тимофії Андрійовича і радці Гарасима Андрійовича на пана Івана Дубовецького, який разом зі своїми слугами Василевським і Косинським, з метою помститися міському уряду за свого приятеля М. Овлочимського, ув’язненого за причетність до вбивства бурмистра Ілінського: “с полгаков, з ручниц на ратуш стрелял, в которой ратуши пан Иван Дубовецкий окна и *кгонты* пострелял”⁷⁰.

Вперше на місце розташування старої ратуші вказав видатний дослідник історії Волині Олександр Цинкаловський: “Місце старого магістрату при Фарній вулиці (сучасна вул. Князя Василька) – тепер незабудоване. Там проходить вуличка до пожежної сторожі. Будинок магістрату згорів під час пожежі міста в ХІХ ст.”⁷¹. Тобто стара ратуша розташовувалася в північно-східній частині

⁶⁶ Там само. – Ф. 27. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 36зв.

⁶⁷ Там само. – Спр. 17. – Арк. 679зв. – 680.

⁶⁸ Там само. – Спр. 41. – Арк. 219зв.

⁶⁹ Там само. – Спр. 34. – Арк. 384.

⁷⁰ Там само. – Спр. 18. – Арк. 561.

⁷¹ Цинкаловський О. Матеріали до археології Володимирського повіту // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1937. – Т. 154. – С. 207; Петрович В.

Ринкової площі. Від того часу територія старого Ринку через нищення дерев'яної забудови під час пожеж, розширення, вирівнювання, зміну напрямків вулиць або й повне їхнє зникнення зазнала значних змін. На поверхні території, охопленій у ті часи зі сходу руслом р. Смочі, з півдня ровом, яким текла вода р. Смочі, а з північного і західного боку ровом, валами й дерев'яним парканом, що простягалися від цієї ж річки і, охопивши місто, виходили до берега більшої річки Луги, не залишилось і решток споруд та об'єктів того часу, які б сприяли уточненню місця, де стояла колись ратуша.

Документи судових книг дають свою особливу інформацію, з допомогою якої можна доповнити й уточнити поширені в публікаціях дані про місце розташування ратуші на самому початку її існування в кінці XVI – на початку XVII ст. Особливе значення для цього мають відомості, що висвітлюють різні події в житті північно-східної частини міста та передмістя Зап'ятничі. Головною вулицею цієї частини є Жидівська (або Велика Жидівська) з її забудовою по обох боках, Миколаївською церквою і спорудженою поряд з нею єврейською “божницею”⁷² та Зап'ятницькою брамою, що виводила на передмістя Зап'ятничі, де мешкали міські ремісники, там само були розташовані в'їтівський двір і став, П'ятницька церква. Цією вулицею в напрямку Ринку рухалися всі ті, хто йшов до міста з передмістя або приїжджав з поліських сіл і містечок на ярмарки й торги та в судових справах до гродського уряду. Конфлікти, що траплялися між самими міщанами, шляхтичами та різними приїжджими особами у цій частині міста, знайшли своє відображення в документах гродських книг. У них нерідко трапляються згадки про володимирську ратушу.

Вибір місця для побудови ратуші в північно-східній частині Ринку цілком закономірний. Площа Ринок, як вказують документи, мала “чотири роги” і притому три брами⁷³. Мостами через рів і річку Смочу міщани користувалися для виїзду з міста у трьох головних напрямках: у північному – від Ринку вулицею Жидівською (Великою Жидівською) до *Зап'ятницької*

Господарська діяльність населення міста Володимира XV–XVII ст. // *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Володимир-Волинський в історії України та Волині: Зб. наук. пр.* – Луцьк, 2004. – С. 137.

⁷² ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 234–235; Архив ЮЗР. – К., 1859. – Ч. I. – Т. I. – С. 265–267; *Дверницький Е. Н.* Памятники древнего православия в г. Владимире-Вольнском. – К., 1889. – С. 52–53; *Теодорович Н. И.* Город Владимир Вольнской губернии в связи с историей Вольнской епархии: Ист. очерк. В память девятисотлетнего юбилея Вольнской епархии. 992–1892. – Почаев, 1893. – С. 146; *Кучинко М.* Культурні споруди Володимира-Волинського кінця XVIII – початку XX ст. // *Минуле і сучасне Волині та Полісся...* – С. 88; *його ж.* Свято-Миколаївська церква у Володимирі: історія і сучасність // *Релігія і церква в історії Волині: Зб. наук. праць / Під ред. В. Собчука.* – Кременець, 2007. – С. 18–19; *Терський Святослав.* Храми середньовічного Володимира та його околиць: історія, локалізація, конфесії (за даними археології) // *Релігія і церква в історії Волині...* – С. 10.

⁷³ РДАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Спр. 563. – Арк. 198зв.; ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 26. – Арк. 113зв.

брами і через неї на міст через рів до передмістя Зап'ятничі і далі дорогою (гостинцем) у напрямку міст Турійська, Ковеля, Берестя; у східному – короткою вулицею Засмоцькою (Великою Засмоцькою) до *Засмоцької брами*, через неї на міст через річку Смочу до передмість Засмоччя, Рилавиці, Михайлівця і далі на Великий гостинець, що вів у напрямку Луцька і Києва; в західному – Завальською вулицею до *Завальської брами*, крізь яку міщани виїздили на міст через рів і далі на дорогу, що вела до передмістя Завалля, містечка Устилуга на річці Буг та до міста Городла, а також на іншу дорогу, що йшла на село Суходоли, містечко Литовіж і далі на міста Сокаль і Львів. Ще одна з головних вулиць міста – Замкова (Велика Замкова) – забезпечувала місцевим мешканцям та приїжджим прохід з Ринку в напрямку замку до підйомного моста (узводу) через проритий міщанами рів, наповнений водою річки Смочі, і до головної замкової брами у Воротній вежі. Останньою з “великих” вулиць була Спаська (Велика Спаська), що йшла від Ринку до “городка”, тобто “Владичої гори” і до церкви Святого Спаса⁷⁴. Форма Ринку була подібною до неправильного трикутника, усіченого із західної сторони (від Завальської брами), але розширеного у східному напрямку. Це видно на плані міста, складеному О. Цинкаловським.⁷⁵

Підтвердженням відомостей О. Цинкаловського про місцезнаходження старої ратуші в кінці XVI ст. є документ публікації під № 7 – скарга вїта М. Дубницького та лавника Сасина Семеновича на міських урядників Тишка Пахеровича Глобу і Григорія Холявича. За словами Сасина, 29 червня 1587 р. він прийшов на Ринок, щоб взяти із ратушного складу свій товар – сіль. Міські урядники, які в той час сиділи на “дереві под ратушом”, тобто на колоді біля ратуші, з якоїсь невідомої причини почали лаяти його і весь вїтківський суд, а потім, піднявшись на ганок, наказали міським слугам упіймати Сасина і привести до них у ратушу. Від тих слуг він ледве втік до вїтківського дому. А в той самий момент, коли слуги гналися за Сасином у напрямку будинку вїта, міські урядники побачили вїтківського слугу на прізвище Кузьминський, який йшов у своїх справах “на місто *мимо ратушу*”. І тільки-но він вийшов на Ринок, як Холявич, зійшовши з ратушного ганку, напав на нього і почав погрожувати кордом.

Ще одним свідком цих дій був вїтківський слуга Сидір Іванович, який у той час знаходився разом із Федором Приборським біля воріт Каплинського двора. Цей двір мав таку назву, оскільки раніше належав одному з найбагатших міщан – радці й бурмистрові Василеві Каплі. По його смерті двір і будинок успадкували дружина Василева Каплина і дочка Куниця Каплянка, з якою був одружений і жив у тому ж будинку гродський підписок Мартин Приборський⁷⁶. Каплинський двір є дуже важливим

⁷⁴ Źródła dziejowe. – Warszawa, 1877. – T. V. Lustracye królewsczyzn ziem ruskich, Wołynia, Podola i Ukrainy z pierwszej połowy XVII wieku / Wydał A. Jabłonowski. – S. 150; ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 68. – Арк. 957.

⁷⁵ Цинкаловський О. Матеріали до археології... – С. 197.

⁷⁶ ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 496зв.

орієнтаційним об'єктом для уточнення місця знаходження ратуші у XVI ст. передусім тому, що розташовувався на розі Ринку, тобто був першим на східній його стороні: “дом в мєстє Володимеры в Рынку на рогу лежачий”⁷⁷. Наступним двором на цій стороні був війтівський двір. А тому свавільні дії міського урядника відбувалися просто на очах вищезгаданих свідків і на незначній від них відстані. Тому, коли Холявич і його поплічники почали бити Кузьминського, Сидір одразу ж кинувся на допомогу колезі і допоміг йому врятуватися. Так само важливим для з'ясування місця розташування ратуші в кінці XVI ст. є той факт, що Кузьминський міг з'явитися на тому місці, де на нього напав Холявич, тільки в тому разі, якщо вийшов на Ринок з Жидівської вулиці (з північно-східного кута площі), що вела в тому напрямку від Зап'ятницької брами. Тобто, якщо взяти за орієнтири розташовані у північно-східній частині Ринку об'єкти (Каплинський та війтівський двори), то ратуша знаходилася праворуч, одразу ж по завершенні Жидівської вулиці, і стояла фасадом, звичайно ж, до Ринку, а своїм лівим боком – у напрямку протилежного рогу площі, де знаходився Каплинський двір. Але як дерев'яна споруда ратуша, ймовірно із міркувань пожежної безпеки, була розташована на певній відстані від ряду дворів північної сторони Ринку, оскільки дані документів не вказують на пряме сусідство з ними; та й в документах, де йдеться про понижені під час пожеж ринкові двори й будинки, ратуша не згадується. У будь-якому разі місце розташування ратуші у північно-східній частині Ринку давало змогу міським урядникам і слугам, перебуваючи всередині будівлі, на її ганку або близько біля неї, стежити за подіями та рухом людей і транспортних засобів у центрі міста в будь-яку пору доби.

Окрім відомостей, що безпосередньо стосуються початків історії побудови володимирської ратуші, особливо важливе значення мають дані документів, що висвітлюють певні зміни в стосунках володимирського війта Дубницького та урядників його суду з міською радою після побудови і початку функціонування ратуші в місті. Під різними, навіть надуманими сумнівними приводами він відмовлявся прибути до ратуші для розгляду справи зі спадкоємницею двора на Залужжі Гальшкою Граєвською, до того ж всіляко уникаючи відповідальності перед нею за участь разом з бурмистром і радцями у придбанні і розібранні будинку, хоча в документі публікації під № 1 війт серед учасників тієї акції не згадується: “Я, войт, тепер для жадное справи на ратуш не хожу. Там ничим з сторони вряду моего войтовского не справую . . .” (документ під № 3), “Я на ратуш не пойду и судити не хочу и не буду, и лантвойтови своему судит не велю” (документ під № 4). Засідання свого війтівсько-лавничого суду він, як і раніше, до побудови ратуші, незважаючи на пропозиції міщан проводити їх разом з ними “на мєстцѹ звыклом судовом на ратушу”, проводив сам разом з лантвійтом, лавниками і окремим війтівським писарем у своєму домі (документи під

⁷⁷ Там само. – Спр. 23. – Арк. 130.

№ 6, 9). Про зневажливе ставлення в'їта до ратуші видно з документів під № 8 і 9. Як і раніше, у своєму домі на “Нове Літо” 1588 р. “перед обідом” в'їт, “яко старший того акту”, намагався зібрати міщан для проведення виборів нових членів ради і щоб заслухати фінансовий звіт чотирьох членів ради попередньої каденції 1587 р. про суму збору податку на нерухомість з міщан, але ця акція не відбулася, оскільки міщани, будучи впевненими в тому, що вибори радців нової каденції мають відбуватися в ратуші, враховуючи права й обов'язки в'їта, у той день двічі запрошували його туди і, не дочекавшись, переобрали той самий склад ради на наступний 1588 р. Внаслідок цього виник складний конфлікт на владному рівні міста через те, що того ж дня в'їт у себе вдома в присутності своїх урядників заочно звільнив тих самих чотирьох радців. Наступні документи публікації під № 10, 11, 12 є свідченнями того, що судово-адміністративна компетенція володимирського в'їта і його уряду у 80-х роках XVI ст. почала різко звужуватися, авторитет в'їта почав занепадати, повноваження ж міської ради й суду, навпаки, розширюватися.

Раніше, до 1583 р., через відсутність ратуші в місті володимирська громада, на відміну від мешканців деяких інших міст, була змушена відбувати засідання уряду й суду в будинку в'їта і постійно стикатись із сумнівними рішеннями і свавільними діями цього урядника. Тому продемонстроване і досить швидко реалізоване володимирським міщанством прагнення мати ратушу у своєму місті виглядає цілком законним і справедливим. Право побудови ратуші у Володимирі, надане міщанам у привілеї на магдебурзьке право, і його реалізація дали можливість громаді міста вийти з-під впливу в'їтівської влади і заявити про свою зрілість, повноцінність і міць. Дослідження документів із книг Володимирського гродського суду дало змогу встановити проміжок часу (серпень 1583 – вересень 1584 р.), протягом якого у місті Володимирі-Волинському було побудовано головну міську споруду й осередок самоврядування – ратушу. Виявлені й опубліковані документи допомагають з'ясувати місце її розташування в ті роки, підтвердити існування деяких важливих деталей її зовнішнього вигляду (гонтового покриття, ганку, ратушного дзвона), встановити кількість поверхів, склад головних приміщень споруди та їх використання міським урядом. Як свідчать документи, ратуша в місті Володимирі за всіма своїми ознаками помітно відрізнялася за розмірами, кількістю приміщень і матеріалом виготовлення від побудованих у заможніших містах споруд цього ж призначення, але в той же час навіть такий оптимальний мінімум необхідних приміщень забезпечував роботу міським органам самоврядування.

* * *

Документи підготовлено до друку згідно з “Правилами видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції”⁷⁸.

⁷⁸ Німчук В. В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції: Проект. – К., 1995. – Ч. I. – С. 30–40.

Це дає публікаторові можливість повно й докладно відтворити засади упорядкування документів гродськими канцеляристами XVI ст.

Рукописні тексти документів передано за принципом “літера в літеру” зі збереженням літер, відсутніх у сучасному українському алфавіті: “є”, “ѡ”, “ѣ”, “ы”, “ѣ”, “ѧ”, “Ѧ”. Виняток становить лише літера “ѧ”, яка передавалася за її сучасним графічним та фонетичним відповідником – літерою “я”. Надрядковий знак (паєрк) у вигляді витягнутої літери “s”, яким позначався в більшості випадків звук “і короткий” (й), передано за допомогою курсивного “и” (*и*). Літери слов’яно-кириличної цифрової системи, що вживалися в документах при зазначенні дат вписання документів до книг, передавалися великими літерами без обов’язкових титл над ними. У зв’язку з тим, що ці дати вказувалися арабськими цифрами в авторських заголовках до документів, їхні цифрові відповідники в текст публікації автором не вводилися. Всі виносні приголосні літери у словах, а також буквосполуки “ст” у середині та в кінці слів і “го” в кінці подаються курсивом. Особові частки -ом, -ем наприкінці дієслів першої особи однини минулого часу чоловічого роду друкувалися разом із дієсловами, оскільки вони є органічно пов’язаними з ними у своєму звучанні, наприклад: *быломъ* (№ 5, арк. 901), *позналом*, *моглом* (№ 5, арк. 902), *мусилом* (№ 6, арк. 337зв.), *вышолем* (№ 6, арк. 337зв.), *былемъ*, *видилемъ* (№ 8, арк. 141зв.). Але в єдиному випадку в кінці дієслова неозначеної форми ця частка друкується окремо – *знати-м* (№ 1, арк. 126). Частки “-м”, “-х”, “-с” як окрема частина мови друкуються через дефіс разом із сполучниками, наприклад: *яко-мъ* (№ 1, арк. 126), *иже-мъ*, *абы-мъ* (№ 1, арк. 126зв.), *бо-м* (№ 5, арк. 904), *ани-м* (№ 6, арк. 337), *жебы-м* (№ 5, арк. 902), *якобы-х* (№ 6, арк. 337), *жебы-с* (№ 7, арк. 35зв.). Так само й займенники з часткою “-м”, наприклад: *што-мъ* (№ 1, арк. 126зв.), *я-мъ* (№ 7, арк. 36); вказівний займенник “тот” із часткою “то” – за таким самим принципом, наприклад: *тот-то* (№ 9, арк. 509). Частка “-ся” (в текстах – *се*) у постпозиції подається разом з дієсловом, наприклад: *оповедался* (№ 3, арк. 404зв.), *торгатиса* (№ 5, арк. 904зв.), *постановившисе* (№ 2, арк. 403зв.). Через дефіс з попереднім словом друкується й неозначена частка “-колвек”, наприклад: *што-колвек* (№ 2, арк. 403зв.).

У процесі археографічного опрацювання тексти документів були розбиті на речення згідно із сучасними правилами вживання знаків пунктуації та великих літер. Для виділення трьохчастинної структури тогочасного документа (вступний протокол, контекст, заключний протокол) тексти розділено на абзаци. Відповідні клаузули, що формують склад кожної з цих частин, абзацами не виділялися. Титла над скороченими словами друкувалися, а самі слова у повному їхньому літерному складі не відтворювалися. Двома похилими рисками (//) позначено кінець текстів з обох сторін аркушів. Номери аркушів і зворотів публікації проставлено після знаку (//) на початку текстів обох сторін аркуша, а самі цифри виділено жирним шрифтом.

Уся критика текстів здійснювалася у підрядкових примітках. Помилкове написання слів або пропуски окремих літер чи прийменників збереже-

но без змін, а у примітці пропонується можливий варіант слова або окремих складових речення. В інших випадках, за неможливістю запропонувати виправлений варіант, щодо таких слів пропонується нейтральна примітка автора публікації: “Так у рукописі”. Очевидні втрати рукописного тексту через пошкодження відновлювалися в публікації у квадратних дужках, а під рядком пояснювалися приміткою “Рукопис пошкоджено”.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

1583, вересня 2. Володимир. – Впис акту продажу Єронимом Дубровським будинку на передмісті Залужжі над річкою Лугом бурмистрові і радцям міста Володимира

[271] *Лѣта Божего* нарожена тисеча пятсот осмдесат третего мсца сентебра второго дѣня.

Перед нами, Александромъ подстаростим а Ѡедором судѣю Курцевича[ми]*, врьдники кгородскими володимерскими, постановившися Ѡчевисто на врьде в замку его кролевское млти Володимерскомъ, шляхетный пан Єронимъ Дубровский добровольне и явне ку записанью до книгъ кгородскихъ вызнал тыми словы, иж деи:

“Я, маючи в держаню своемъ третюю меру вшеляких вымелков у млыне его кролевское млти володимерскомъ, зо всеми кгрунты и будованемъ, ку той третей мере належачими, которую деи третюю меру зо всимъ будованемъ, маючи я волност, тымъ, яко властностью своею шаѠовати, заховываючися водле волности моее и запису пѣна Винцентого Репковского, продалъ есми будованье свое властное, никому ничимъ не заведеное и не пенное, стоячое на Залужью, над рекою Лугом за млынами володимерскими, то ест домок: в немъ светлочокъ две з сенцами и зо всимъ, яко се тое будованье в себе мает, их млстям пѣну бурмистру и всеи раде места Володимерского за певную суму пнзеи – за сорокъ золотых полских. За которое будованье вжо есми Ѡт их млсти панов мещан володимерских заплату всю сполна взял. Которое будованье волно есть паномъ мещаномъ, яко свое властное, зараз с того местца [поб]рати** и, где хотечи, его поставити и им шаѠовати. На што деи есми паномъ мещаном володимерскимъ Ѡособливыи лист с печатью и с подьписомъ руки своее и тежъ под печатми людеи добрых с певными варунками дал, на котором то ширеи а достаточнее есть Ѡписано”.

Якож и тот лист свои пан Дубровский перед нами на врьде покладалъ и просил, абы яко тое // [271зв.] добровольное и устное вызнане его, такъ и тот лист его до книгъ кгородскихъ былъ уписан. Которого мы листу его Ѡгледавши и достаточне его перед собою вычитавши, за прозбою пѣна Дубровского такъ тое Ѡчевистое сознане его, яко и тот лист его, слово Ѡт слова до книгъ кгородскихъ записати есмо казали, и так ся в себе мает:

“Я, Єронимъ Дубровский, ззнавамъ самъ на себе симъ моимъ листомъ кождому, кому бы того потреба была ведати, теперь и на потомъ будучимъ, иж я, маючи в держаню своемъ третюю меру вшеляких вымелковъ у млыне володимерскомъ зо всеми кгрунты и будованем, ку той третей мере належачими, которую третюю меру зо всимъ будованемъ, маючи я волност тым, яко властностью своею,

* Рукопис пошкоджено.

** Рукопис пошкоджено.

Ратуша у самоврядному житті громади міста Володимира в кінці XVI століття

шафовати, заховываючися водле волности моеє и запису п̄на Винцентого Репковского, продал єсми и сим листом моим продаю будованє свое властное, никому ничим не заведеноє, ани записаное и не пенное, стоячое на Залужью, над реко* Лугомъ за млынами володимерскими, то єст домокъ: в нем светлочок две з сенцами и зо всимъ яко се тоє будованье в себе маєт, их млстямъ п̄ну бурмистру и всеи раде мѣста Володимерского за певную суму п̄нзеи – за сорокъ золотых полскихъ. За которое будованье вжо єсми от их млти панов мещан володимерских заплату всю сполна, руками своими отличивши, взялъ. Которое будованє волно єст паномъ мещаномъ яко свое властное зараз с того мѣстца побрати и гдє хотєчи его поставити и им шафовати яко своєю властностью, а я вжо самъ и ниhto инии з близких, крєвных и повиноватыхъ моих и ѡбчих людєи того будованя паномъ мещаном володимерским ничим боронити, гамовати и жадное трудности в том и напотом за тоє будованє чинити // [272] не маємъ и ниhto не маєт. Такъ теж єстли ж бых хто ж колвекъ якую трудность, переказу в том паномъ мещаном чинити мєл, – тєды я их в томъ заступовати повинєн буду. Якожем, ставши на врадє кгородскомъ Володимерскомъ, до книгъ кгородскихъ володимерскихъ вызналъ и записати далъ. И на тоє ми далъ их млтямъ п̄ну бурмистру и всеи раде мещаномъ мѣста Володимерского сєсь мои вызнаныи лист з моєю печатю и с подыписью властное руки моеє по-польску.

А при томъ были и того добре сведоми, и за прозбою моею устъною печати свои к сему моему листу приложити рачили ихъ млст панове его млст княз Ѳедоръ Курцевичъ, судья кгородский володимерский а панъ Мартин Приборский, подписок кгородский володимерский.

Писанъ у Володимери, лѣта Божого нароженя тисєча пятсот ѡс്മьдєсать третєго, мѣца августа, двадцат сємого д̄на.

Єронимъ Дубровский, сва река”.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 271–272.

№ 2

1586 р., березня 24. Володимир. – Скарга королівського коморника Лєнарта Стронського гродському урядові про відмову вїйта Михайла Дубницького залишити вїйтївство, незважаючи на пред’явлений королівський привїлей

[126] Того ж мѣца марца, двадцат четвєртого д̄ня.

Пришєдши на вряд кгородский Володимерский, до менє, Андрея Романовского, подстаростєго володимерского, врожонныи пан Лєнартъ Стронский, коморникъ его королевское м̄лсти, ѡповєдал, иж:

“Яко-мъ року тепєр идучом ѡс്മьдєсят шостом, мѣца ѡєврєля десятого д̄ня, твоєи м̄лсти, п̄нє подстаростии, давал листъ его королевское м̄лсти, писаныи до его мл. п̄на старосты володимерского, а в небытности до в̄ м., п̄нє подстаростии, тут, в замку Володимерском з стороны воитовства володимерского, которое мне его королевская млст з ласки своєи панскои дати рачил. При чимъ будучи, Михаило Дубницкий, державца того воитовства володимерского, словы неутъстивыми соромотил и, мало на тым маючи, чога маю ведомост, иж и в дому воитовском знову, при немалом згромажєнью людии посполитого чоловека, мещан тутошних володимерских, а то єст которых знати-м могль: при Данилу Турским, Пашку

* Так у рукописі.

Андрєевичу присяжнику, Сасю Сєнковичу, ґєдку Доронковичу, Кирилу лантвоите ѿ мни мовил, поведаючи, иж: “Поведа, буде *первєи* катом и пси буде билъ, ниж воитом зостанє. А пан канцлер листы якиєс ѿлшивє ѿному подавал з оным жачком своим, которого зовут *Олешком**, которому сє я дамъ знать, бо-быхъ // [126зв.] я таких листов, якиє *он* принєслъ, зъєднал собе што немера. А то все ѿрашки и бредня, бо и сам не ведаєт, чоґо сє домагаєт, бо и корол не маєт ничоґо до мене, бо я не ѿд него маю тоє воитовство, алє ѿт короля Августа. Бо яко ми тотъ корол не дал, так ми теж ѿного взят не може, бо я мам привилєи добрыи”. Якож тых всихъ словъ неутъстивых, которые онъ мовил на ратушу шєстнадцєтого днѧ марта противко єґо млсти пану канцлерови, радци тутошние места Володимєрскоґо єсть ведоми, кґдыж на тот час, будучи на ратуши, то ѿд него слышали, а меновите: шляхєтныи пан Гриґорєи Дворецкии, бурмистрь володимєрскии а пан Назар, панъ Глоба а пнѧ Иляш, радцы того ж места, а пнѧ писар местъскии на имя Михаило Перепелица и шляхєтныи пан Яким Стрѧвѧзскии, и инших людєи немало. А иже-мъ того, пнѧ подстаростии, до в. м. до того часу не донєслъ для тои причины, иже-м былъ забавєн потребами иншими єґо королєвскоє милости”.

А такъ тепєр просил, абы-мъ я тоє ѿповєданьє єґо, до ведомости своєи принявши, до книгъ записати казал. Што-мъ я записати казал.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 126–126зв. Ориґинал.

№ 3

1586 р., верєснѧ 4. Володимир. – Свїдчєннѧ возного Андрѧ Жирицькоґо про вїдмову володимирськоґо вїйта Михайла Дубницькоґо з’явитися до ратуші у справѧ панї Гальшки Станїславовї Граєвської з мїщанами про розїбраннѧ ними будинку в її дворѧ на Залужжі і побудову з отриманого дерева ратуші на Ринку

[403зв.] Того ж мѧсца сєнтєбра, четвєртого днѧ.

На врядє кґродскоґмъ, в замку ґїдрском повєту Володимєрскоґо, передо мною, Яномъ Шостовицким, на местцу пнѧ Андрєя Романовскоґо, подстаростєго володимєрскоґо, на тот час будучим, постановившиєсє ѿчевистє, вознии повєту Луцкоґо Андрєи Жирицкии ку записаню до книг кґродских володимєрских тыми словы сознал, иж што дєи:

“Єґо королєвская млст, ґсдръ наш мїлстивии, на року, за мандатомъ припалом, за ѿбжалованьєм столниковоє подляскоє пнѧ Станиславовє Кґраєвскоє пнѧ

* Флоріан Семенович Олешко (1565–1628) походив з родини волинських путних бояр Олешків, осїлих у с. Пирковичах Володимирського повіту. 1583 р. почав службу при дворі канцлера Яна Замойського у канцелярії і підканцелярії на уряді руського писаря, прослужив 36 років (до 1619 р.), виконував найбільш важливі доручення канцлера. Неодноразово брав участь у посольствах до Криму, переговорах із запорозькими козаками, був люстратором Київського воєводства, займав уряди ковельського вїйта, володимирського войскоґо. Після Хотинської війни майже два роки перебував як в’язєнь у Криму, звїдки повернувся в жовтнї 1621 р., помер у 1628 р. (Кулаковський П. Канцелярія Руської (Волинської) метрики 1569–1673 рр.: Студія з історії регіоналізму в Рєчї Посполитїй. – Остроґ; Львів, 2002. – С. 147–152; Руська (Волинська) Метрика. Регєсти документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернїгівське воєводства) 1569–1673. – К., 2002. – С. 63).

Галшки с Клодна на держачих добръ еє дворца Залужъя, в повете Володимерскомъ лежачого, и третее мерки млынов володимерских, зъ их млтю Пны Радами, на тои справе будучими, всяких доводов и права пñее Кграевское, еи на тот дворец еє Залужъе и третюю мерку млынов володимерских належачих, прослухавши и декретом своим гсдрским тые добра еє дворец Залуже и третюю мерку млынов володимерских сказати и в держане еє зо всим тым, што-колвек ку тому дворцу еє приналежало, присудити рачил, яко то ширеи на декрете его королевское мл. есть описано. А иж, деи, в том часе ним еше оныи вырок его королевское мл. на сторону пñее Кграевское был вышол, не ведаши за яким правомъ, упорне, кгвалтовне и безправне воитъ, бурмистры, радцы и вси мещане места гдрского Володимерского в том дворцы пñее Кграевское Залужую две светлицы с коморами, з сенми и з ыншим будованемъ, немало там на оичас шкод починивши, кгвалтовне забравши, с того дерева ратушъ себе в тутошнем месте Володимерскомъ збудовали, – тогды, иж деи его королевская млст на увязане пñи Кграевское в тые добра еє дворенина своего пñа Щасного Богуматку зослати и тому ж дворенину своему с кождым таковым, от кого бы в чом тая пñи Кграевская якую кривду и шкоду себе быт менила, справедливости досмотрети розказати рачил. Ино деи оныи дворенин его королевское мл. пан Щасныи Богуматка, хотечи о том у воита, бурмистров и мещан володимерских ведомост взят – яким бы они способом тот дом дворца пñее // [404] Кграевское Залужя взявши, ратуш себе збудовали, маючи при себе на тои справе его возного повету Луцкого Андрея Жирицкого и сторону людеи добрых, шляхту землян гдрских повету Володимерского Яна Богушевского и Миколая Козицкого, того возного с тою стороною, людми добрыми, сего року тепер идучого тисеча пятсот осмдесят шостого, мсца сентебра четвертого дñя, в четвергъ, рано, напервеи до воита тутошнего володимерского Михаила Дубницкого и до инших бурмистров и радец местских посылал, абы се они на местце судовое звыклое до ратуша володимерского, яко то порядком пристойным приналежит, зшедшися, тое справы, которую бы тот дворенин его королевское мл. именем пñи Кграевское перед ними на ратушу мел, прослухавши, так яко се то годило распъравили. Ино, деи, некоторые мещане володимерские, радцы того места, на ратушу, так яко на то пристало, того вышеи мененого дñя, в четвергъ, с тым дворенином его королевское мл. пñом Щасным Богуматкою в тои справе пñи Кграевское розмову мели. А тот деи воитъ володимерскии Михаило Дубницкии, до которого особливе он, возныи, с тою стороною людми добрыми в дому его, в месте тутошнем Володимерскомъ лежачии, умыслъне, непооднокрот напинаючи его, абы он для тое справы з належности своее воитовское на местце приналежащее, до ратуша, шол, ходил. На то деи все оныи воитъ ничего не дбаючи и на ратуш з дому своего не идучи, перед ним, возным, и перед стороною людми добрыми, сам усты своими так поведил, иж деи: “Я, воитъ, тепер для жадное справы на ратуш не хожу. Там ничим з стороны вряду моего воитовского не справую, ани ся вступаю в то, бо деи я тепер о некоторые немалые розницы з мещаны володимерскими в справе за апелляцыею перед его кр. млстью стою и для того в жадные ся справы не вдаю, ани тамъ на ратушъ не поиду и судити не хочу и не буду, бо деи пñве мещане мене // [404зв.] на ратуш не пускают и завжды ратуш замыкают, зачимъ и на ратуш не шол”. А кгда деи есмо до того ратуша пришгли, тогды тамъ ратушъ ничимъ не замъкнена была и овшем отвором стояла для добровольного приштъя кождого. А то деи, иж пñове мещане володимерские не толко абы пñа воита на ратуш пускат не мели або перед ним ратуш

замыкали, але овшемъ, иж там бытя ему ниякого не забороняют и дождатсе его ку многим справамъ на ратушь не могутъ. Все ему, возному, и стороне, шляхте, яко тот дворенин его королевское мл. и тые мещане, которые на ончас в ратушу были, овсведчили”.

И тоє овчевистое сознане того возного выщеи мененого ест до книг кгородских володимерских записано.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 403зв.–404зв. Оригінал.

№ 4

1586 р., вересня 4. Володимир. – Свідчення возного Андрія Жирицького перед гродським урядом про відмову вїта Михайла Дубницького прибути до ратуші для розгляду справи по королївському рїшенню та інших його справ з мїщанами

[404зв.] Того ж мїца сентебра, четвертого дїня.

Постановившися овчевисте на вряде кгородском в замку гсдрском Володимерскомъ, передо мною, Яномъ Шстовицким, на тот час будучим на местцу пїна Андрея Романовского, подстаростего володимерского, возным повету Луцкого Андреи Жирицкии ку записано до книг кгородских сознал тыми словы , иж:

“Року теперешнего овмдесят шостого, мїца сентебра четвертого дїня, был есми послан, маючи при себе шляхту, людеи добрых, Яна Богушевского а Миколая Козицкого, от дворенина его королевское млсти пана Щасного Богуматки до пїна Михаила Дубницкого, воита володимерского, поведаючи то пїну воитови, иж пан Богуматка мает справы пильные яко в потребах его королевское мл., такъ и в потребах инших з мещаны володимерскими перед пїном воитом справоватъ, абы пан воитъ пришел на местце звычайное, на ратуш, где его и пан Богуматка овчекиваетъ. Пан воитъ ми на то овтповедил, иж деи: “Я там на ратушу не бываю и жадное справы з мещаны володимерскими тепер не маю, бо деи з ними въ апеляцый стою и там деи на ратуш не поиду”. А потом зараз до того ж пїна воита шол есми зъ Юремъ Яциничом, мещанином тутошним володимерскимъ, которым Юреи, будучи от лавников володимерских позвом пїна воитовым позваныи, овпедался передо мною, возным, пїну воитови, иж он за тым позвом пїна воитовым року пилнует и ов то се з лавицою воитовскою // [405] росправовати водлуг позву хочет и на местцу звычайном, на ратушу, пїна воита из его лавицою овчекивати хочетъ. А пан воитъ зѳукамъ, обурливе тому Юреви поведил, иж деи: “Я на ратушь не поиду и судити не хочу и не буду, и лантвоитови своему судит не велю. Ты деи, Юрашку, тут мусишь в дому моем водле мысли моеи быт, так ты буду долго позывати, аж ми к мысли будешъ”. И стал ся противко Юреви пан воитъ передо мною ущипливыми словами попуцати, што Юреи Яцынич мною, возным, и шляхтою, при мне будучою, сведчил”.

Которое ж я сознане возного до книг кгородских записати есми казал.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 404зв.–405.

Ратуша у самоврядному житті громади міста Володимира в кінці XVI століття

№ 5

1586 р., вересня 6. Володимир. – Скарга королівського дворянина Щасного Богуматки на вїята, бурмистрів і радців, які в 1583 році безправно розібрали будинок у дворі на Залужжі, що належав Гальщї Станіславовїй Граєвській, і з нього збудували ратушу на Ринку; визнання в тому возного Михайла Голуба

[406зв.] Того ж мїсца сентебра, шостого дїня.

На вряде кгородском, в замку гїдрском Володимерскомъ, передо мною, Андреем Романовским, подстаростим володимерским, дворенин его кролевское мл. пан Щасный Богуматка, именем ее млсти пїни Станиславовое Кграевское, столниковоє подляское, пїни Галшки с Клодна, оповедал и жаловал на воита места тутошнего гдрского Володимерского Михаила Дубницкого, на бурмистры и на вси радцы места тутошнего гдрского Володимерского ѿ том, иж:

“Кгды деи перво сего Винцентии Репковскии за неким поступком своим ѿдержаль был себе сказ някое сумы пїнзеи на небожчику пїну Станиславе Кграевском, столнику подляшском, и в онои суме пїнзеи не на добрах небожчика пїна Кграевского, але во власные добра самое ее мл. пїни Станиславовое Кграевское, столниковоє подляское, еи ѿт малжонка ее, небожчика пїна Станислава Кграевского, у вене и в долгу перед тым заведеных, то ест в дворець Залуже и в третюю мерку млынов володимерских, увязане был ѿдержал ку великои кривде и шкоде ее мл. пїни Кграевское. То пак деи в том неправном взятю з моцы ее того дворца ее Залужья и млынов володимерских помененыи воить, бурмистры и вси радцы места тутошнего Володимерского на право и невинност ее мл. пїни Кграевское не ѿгледаючисе, не ведати в которыи обычаи, упорне, кгвалтовне и безправне в году прошломъ, по Нарожению Сна Божого тисеча пятсот ѿсмыдсят третем, мїсца августа дїня первого, другого и третьего, и розными иными часы, непоѿднокрот- // [407] но ходечи и наездчаючи, ѿни сами ѿсобами своими и з многими помочниками своими на помененыи дворец ее прозываемыи Залуже в повете Володимерском, недалеко места гїдрского Володимерского лежащими, в оном дворцы ее розные шкоды чинечи, тым больш значне, кгвалтовне и безправне з оного дворца а* пїнее Кграевское Залужя будоване там стоячоє: две светлицы с коморами, з сенми, с подклетом, з дверми, зъ замками, з клямками, защелками, завесами, з оболонами, з лавами и зо всим тым яко ся тот дом сам в себе мел, з оного дворца пїнее Кграевское Залужя кгвалтовне и своволне побравши, себе на пожиток свои до места гїдрского Володимерского ѿтвозивши, з оного дому пїнее Кграевское в месте тутошнем Володимерском в Рынку ратуш себе збудовали. В котором забраню ѿного дому и в починению за тым збранемъ ѿного дому немалыхъ шкод ее деи млст манил** Кграевская ѿт того воита, бурмистров и всих радець места Володимерского менил себе быти шкод на тисечу золотых полских. Якож деи местце тоє, где тот домъ в дворцу Залужю стоял и ратуш с того дому збудованую в месте тутошнем Володимерском, в Рынку лежащую, оказывал он возному повету Володимерского Михаилу Голубу. Которыи возныи заразом при том оповеданию и жалобе року, мїца и дїня нынешнего, тут, датою вышеи ѿписаною, передо мною на вряде ставши, ку записанию до книг кгородских володимерскихъ тыми словы сознал, иж деи:

* Так у рукописі.

** Має бути “менил”.

“Так яко *єст* тут вышеи описано, сего року *ѡсмыдесят шостого, мѣца сентебра шостого дѣня в суботу дворенин* его королевское мѣлсти пан *Щасным Богуматка*, именем ее *мл. пѣни Станиславовое Кграевское, столниковое подляское, пѣнии Галшки* с *Клодна то все, яко єст тут вышеи описано, ѡповедал и мѣстце*, где *ѡныи дом в дворцы Залужую стоял, так теж и ратуш в мѣсте тутошнемъ Володимерском*, с того дому збудованую, в *Рынку лежачую, ему, возному, стороне, людям добрым шляхте, оказовал, а бурмистра // [407зв.] и радеи*, для чого бы *ѡни тои дом пѣни Кграевское з дворца ее Залужья* побрали, *пытал. Тыє деи пѣнове раицы и бурмистрь менили себе быт тои дом, с которого ѡни ратуш збудовали, проданыи ѡт пѣна Еронима Дубровского, якож деи для ведомости тоє справы з выпису кгородского володимерского сознания* продажи им *ѡного дому ѡт пѣна Еронима Дубровского тыє пѣнове раицы копию под печатю* возного повету *Луцкого Андрея Жирицкого* и с *подписом* руки его до того *пѣна Щасного Богуматки* дали”.

Тоє ѡповедає и возного *сознанє єст* до книг кгородских володимерских записано.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 406зв.–407зв. Оригінал.

№ 6

1586 р., грудня 15. Володимир. – Свідчення возного Ісакія Долмацького із викладом заяви уповноваженого від володимирських міщан Якіма Стривязького війтові Михайлу Дубницькому про відмову позваної сторони відповідати перед війтівським судом через недотримання порядку обрання його членів, їх фаховою невідготовленістю та проведення засідань суду у війтівському домі, а не в ратуші

[901] *Справа* мешчанъ володимерскихъ с паном *Михаилом Дубъницким, воитомъ* володимерскимъ.

Року ПС мѣца декабра *патогонадцат дѣна.*

Постановившиє *ѡчивисто в замку гѣдрьскомъ Володимерьскомъ, передо мъною, Анъдреємъ Романовскимъ, подѣстаростимъ володимерьским, возныи земьскии повету Володимерского панъ Исакии Долматскии* ку записаню до книгъ кгородскихъ *созналъ* тыми *словы, иж:*

“За *приданемъ* *врадovým, року теперь идучого ѡсмыдесатъ шостого, мѣца декабра патога дѣна, маючи я пры себе шлахту пѣна ѡлекъшого Прысмоцького а пѣна Себестыяна Боровьского, быломъ на справе и потребе мешчан мѣста его королевьское мѣлсти Володимерьского славных на има: Тимоѡея Пахировича, Ильяш а Анъдреевича Кононовича радець, Михаила Семеновича старое рады а Ивана Сушковича кушнера в дому пѣна Михаила Дубъницкого, воита володимерьского. // [901зв.] Тамъже бурьмистрь, раице* *передо мъною возным и шлахтоу звышьпомененою через умоцованого своего шлахетного пана Якіма Стривязьского в суду выложеного поточного, не вѣдаючисе в жадное право ани в контроверсью, заховавши себе право и ѡбороны правныє вцѣле, ѡбъмову в суду чиначи, поведиль: “Пѣне деи воите, иж деи на день сегоднешнии позвано нас позвы Кириловыми, брата твого рожоного, которого деи ты кг воли себе лѣнвоитом** учинил такъ теж и лавъниковъ крѣвных, *братанков* своих рожоных, а других неѡсєслых и мѣсту непрысаглых, а иных в летѣх зошлых и на здоровю уломъных и у

* Має бути “лѣнвоитом”.

праве письма неучоныхъ, – не водле права маидеборского обране ихъ. Перед такимъ деи судом с тых причин стороны позваные отповедати не повинни. Але деи пне воите, коли ты судъ таковыи засадишь, жебы лентвоить от всеє речи посполи- / [902] тоє мещан обран былъ, такъже и лавники водле права ншого въ праве научоные, а не крєвьными своими засадишь, тогды деи мы готовы будѣмо тобе на тые позвы твои и на иншиє усраведливитиса на мєстцу звыкъломъ судовомъ, то єсть на ратушу”. Тамъже положилъ жалобу умоцованыи Остапа Потаповича, Станислав Кришковскии, на славного Ивана Сушковича, кушнера, мещанина володимерского, ѿ зчинєне колнера бобрового, которыи деи колънер позналом у ѿедора Мозєлевича у Люблине. А ѿедор Мозєлевичъ повєдил, иж деи : “Я маю тотъ колнер ѿт Ивана Сушковича”. Которыи то Иван через умоцованого своего пна Якима Стрєвазского повєдилъ: “Я, яко будучи вазєнь у вєзєню твоєм, пне воите, невинне посажон давно не за тую вину, якую ми тепєр за тот колнер дають, не моглom себе ани прокуратора, ани заводцы, ѿт кого тот колнер маю, зъєднати. Прото прошу, абы ми водлугъ права делацяя была дана, жебы-м себе прьятєлєи и прокуратора способил”. В тот же час, за ѿбъмовою єго умоцованого Ивана Сушковича, пан воить, порвавшиє з мєстца своего судового, пна Якима Стрєвазского и узавъши єго за руку, слугє своему Наумови Кузмичу, // [902зв.] которого прозываютъ Кузминъским, подаль, и вонъ зъ свєтлицы єго выпъхнути казал. А тотъ слуга єго, не чинєчи досьтє росказаню пна своего, пна Якима порвавъши, до сєнєи єго зъ свєтлицы черезъ порогъ вонъ выпъхаль. Што все мною вознымъ и шлахтоу буръмистръ, раицы и мещанє свєтчили. А кгда єсмо вже з дому воитового вышли, тогды и самъ панъ Якимъ Стрєвазскии мнє, возному, и шлахтє верхупоменєнои тоє ѿбєлжєнтьє и збитє свое, которє сє єму ѿтъ воита самого и слуги єго Наума Кузмича за росказаньємъ воитовымъ стало, ѿповєдалъ и жаловал, и ѿсвєтъчалъ, и шкody себе быти мєнилъ, повєдаючи: “Ачъ деи ма тотъ слуга воитовъ Наумъ Кузмичъ, которого Кузминъскимъ прозываютъ, за росказаньємъ воитовымъ, пна своего, черезъ порогъ свєтличныи // [903] пхнулъ, што деи єси самъ, пне возныи, видєлть такъ деи єсми на зємъли у сєнахъ упаль, гдє людєи досьтє немало было. И в тотъ деи час згинуло *у мєнє* сто золотыхъ чирвоныхъ з мєшкомъ замъшовымъ, у хустцє завазаныхъ, и два перстєни золотыхъ с камєнми дьяменты, которые деи коштовали золотыхъ патдєсат”. При которомъ вызнаню возного пан Якимъ Стрєвазскии, тут же стоячи, ѿчєвисто передо мною на врадє самъ устнє то на пна Дубъницъкого, воита володимерского, такъже яко возныи, // [903зв.] вызналъ, ѿповєдалъ и жаловалъ. Потомъ, того ж року тепєрь идучого ѿсмъдєсатъ шостого, мсца декабра дєсатого дна, такъже за приданємъ врадovým, маючи я при себе шлахту пана Сємєна Сєзковича, пана Сєбєстыяна Боровского, был єсми на справє и потребє мещан володимерскихъ пна Назара Нєстєровича, раицы, Юрє Яцьнича, кравца а Ивана Сушковича, кушнера, в дому пна воитовом в суду выложоного, гдє на тот час пан воить з лавицою своєю суд свои засадилъ, передъ которымъ судомъ былъ ставєнь зъ вєзєня Иван Сушкович, которому дана вина ѿ зчинєнє колнера бобрового. Тамъже умоцованыи Остапа Потаповича Станиславъ // [904] Кришковъскии положилъ жалобу на Ивана Сушковича, мовєчи, иж: “Тотъ колнер, которыи тутъ на врадє лєжитъ у прьищипала моего, – єсть украдєн”. А Иван Сушко кушнєр, учинивъши себе тут же передъ правомъ умоцованого Михаїла Перєпєлицу, писара мєстского володимерского, в суду повєдилъ: “Знаює деи до того колнера,

* – * Вписано іншим почерком і чорнилом.

же естъ мои власнии, бо-м его купил у Ѳедора Банчича, кушнера”. Пан воить з лавицою своею казали и Иванови заводъцу ставити, а Иван зараз заводцу речоного Ѳедора Банчича, кушнера, перед судом ставиль, котории тотъ Ѳедор поведиль, иж деи: “Тотъ колнер естъ мои власнии, моее роботы, прото я того Ивана Сушковича в том всем тут и увезде *от* того обьвиненя *о* колнер заступую и волным чиню”. И просиль себе тотъ Ѳедор Банчичъ *о* рокъ на постановене заводцы, *от* кого тые бобры, которых* тые колнеры робиль, мель. Што ему водле права на заводцу рокъ за две недели допущено. Умоцованыи Ивана Сушка, Михаило Перепелица, в суду просил, абы принципала его Ивана Сушка *от* речи обьвиненое волным учинено. Пан воить з лавицою своею того Ивана *от* всее речи за колнер обьвиненое волным учинил. Тот же пан воить поведиль, иж деи: “И того Ивана ещє з везеня своего волным не чиню бо деи мне суд мои лавничии на том Сушку *патсот* золотых полских декретом своим всказаль и потол деи я его з везеня не выпущу, и буду его в ним гноити и трапити везенемъ, аж ми са водълугъ декрету лавничого *от* него досыт станет”. Иван Сушко поведель: “Пне деи воите, я в тебе не позычал ани *одного* пнза, прото деи тебе не маю чога платити”. А пан воить поведиль: “Молчь, злыи члвече, бо деи та ещє свечами палити кажу”. Што все мною, возным, // [904зв.] и шляхтою звышгпомененою светчили. Которого Ивана Сушковича *опать* до везеня своего пан воить *одвести* и посадити росказаль. В тот же час и того ж дна звышгпомененого пан воить, вставши *от* суду своего, почал через подвоиского своего за позвом Кирыла, брата своего, пна Назара Нестеровича, раицу, и Юря, кравца, прыволывати, абы в суду их лавничого на позвы противко пану воитови ув *отказе* были. Пан Назар, раица и Юри, кравец, через умоцованого своего Михаила Перепелицу, не ув *обычаи* праве и не вѣдаючисе въ право ани въ *контроверсью*, чинечи обьмову въ суду, поведиль: “Пне деи воите, кгда деи ты засадишь судъ свои водле права – ленгтъвоита, не брата свого, а лавниковъ некревных ани повинных своих, але в писме и въ праве бегълыхъ, месту прысаглых и *оселых*, – тогды деи мы вси перед таковым судом на местцу звыклом судовом на ратушу, ане въ дому твоєм, судити будемо”. К тому Юри, кравец, сам *о* себе обьмову чиниль тыми словы: “Пне деи Кирыло, ты по мене позвы свое выдаешъ, а то ведаешъ, же я, будучи слугою его *мл.* пна Каспра Клодинского, старосты блонского, и под обороною его *мл.* пна своего естем и въ добрах его *мл.* мешкаю. Прото кому до мене будеть якая потреба, его *мл.* пан мои з мене справедливость каждому вчинити готов, але я на твои позвы николи никому *отповедати* у суду *вшого* не буду”. А пан воить на Юря, кравца, словы неучтивыми торгатиса почал, мовечы: “Злыи а нецнотливыи члвече, молчи, бо тебе кажу дати киими, не поможетъ тебе ничего и пан твои”. Што естъ мною, возным, и шляхтою звышгпомененою *осветчивышисе*, з дому пна воитового проч // [905] пошли. Того ж року *осмьдесать шостого*, мсца декабра дванадцатого дна, будучи мне, Исакию Долматскому, возному, за *прыданемъ* врадovým на справе и потребе бурмистра, радец, мещан володимерских а Ивана Сушковича, кушнера, мещанина володимерского, и маючи я при себе шляхту пна Воитеха Стрелковського, пна Яна Харевского в дому пна Михаила Дубницкого, воита володимерского, тамже передо мною, возным, и шляхтою звышгпомененою жона Ивана Сушковича пна воита тыми словы пытала: “Пне деи воите, для которое причины мужа моего Ивана Сушковича, кушнера, поймавши, въ везеню в дому своем невинне *держишь* и *мордуешъ*? И теж пытаю, если муж мои сужон будеть

* Перед словом пропущено приименник “с”.

Ратуша у самоврядному житті громади міста Володимира в кінці XVI століття

дїна нинешнього, яко ему на ден сегоднешнии *от* суду лавицы в. м.л. рокъ былъ зложено*?». А пан воить *ѣи* такъ поведиль: «Показуи *ѡ* тот рокъ на тот час». Михаило Семенович, Назар Нестерович, Иляшъ Кононович, бурмистръ и раицы, будучи при том мовеню *ѡ*ное невесты Ивановое Кушнеровое, мовили ему: «Пне *деи* воите, трудно *ѣи* року показовати, бо тут и судъ твои и писар твои, – мужови *ѣе* и *ѡ*нои самои жадного доводу ку довоженю и попираню справедливости своєї трудно показати и зъвести можеть». А пан воить в тот час на них бурмистра и радец словы неучтивыми лаят и соромотити почаль и не казалъ им *ѡ* тое болшеи мовити, поведаючи: «Такъ подьте жъ собе прочъ, бо тут жадное sprawy не маеете и не мовте болшеи, бо вам того тут не допустать». А Назар Нестерович, раица звышпомененыи, мовил ему: «Пне *деи* воите, ты, беручи позы *ѡ*т брата своего рожного Кирила, мене позываешъ, *ѡ* чом давно ведаешъ, же мы перед судом таким *ѡ*тповедати и справоватисе не будем, але коли судъ ведле права засадишь – // [905зв.] лентвоита, не того брата своего рожного, такъ теж и лавниковъ водлуг права уставленых и *ѡ*т всее посполитое речи мещан *ѡ*бранных, – мы се тебе готови будем во въсемъ усправедливити». Воить на то такъ поведил: «Я тут такое *ѡ*бъмовы твоее не слухаю и судъ мои слухати не будет». Што все мною, возным, и шлахтою звышъпомененою бурмистръ, раицы, мещане и тая невеста, жона Иванова, кушнера, мещанина володимерского, *ѡ*сведчивши, з дому воитовъского проч пошли».

Которое ж я *ѡ*чевистое сознане возного до книгъ кгородскихъ записати казал. ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 901–905зв. Оригінал.

№ 7

1587 р., червня 30. Володимир. – Скарга володимирського вїйта Михайла Дубницького на мїщан Тишка Глобу і Григорія Холявича про напад на лавника Сасина Семеновича та вїйтївського слугу Кузьминського на Ринку біля ратуші, а також про неправомірне знаходження при владі тогочасного складу мїського уряду, неправдиве звинувачення вїйта в організації нападу його слуг на ратушу та безчинства мїщан біля його дому

[336зв.] Справа пїна воита тутошнего з мещаны володимерскими.

Року Пз мїсца юня тридцатого дїня.

Што вчорашнего дїня, передо мною, Яном Шостовицким, будучим на мєстцу пїна Андрея Романовского, подстаростего володимерского, на вряде кгородском *ѡ*поведали и жаловали шляхетныи пан Михаило Дубницкии, воить володимерскии, и при нем Сасин Семенович, лавник и мещанинъ володимерскии, на Тишка Пахеровича Глобу а Григория Холявича, за переводом права выволаных. Речоныи Сасинъ тыми словы, иж:

«Будучи ему дїня двадцеть девятого, мїсца юня, за товаром своим, за солю, на складе, речоные Тишко Глоба и Григорей Холявич, седечи на дереву под ратушом, на увєс суд мєста Володимерского и на него самого словами неучтивыми торгалися, соромотили, лаяли, псами называли. А напротивко их слов, кгда речоныи Сасин *ѡ*тмоял, – *ѡ*ни, увошодчи на кганокъ ратушныи, выслали слугъ своихъ // [337] мєстских, рассказали им над кглєнтъ короля *ѣго* мїсти, которым *ѣст* обезпечон, *ѣго* поимати и до ратушы до себе привести. Перед которыми слугами их заледве *ѡ*н до дому пїна воитова, яко до вряду, утекъ. А пан Михаило Дубницкии тыми

* Має бути «зложонь».

словы ѿповедался, же: “Праве в тот часъ, яко за Сасином слуги их гонили, шол слуга мои, Кузминский, яко ѿт него справу мам, ѿ чом я сам ничего не ведал, по потребе своєї на мѣсто мимо ратуш. Которого, ѿбачивши, Григорей Холявич с помочниками своими, з кганку ратушного порвавшись, з голым кордом зо всходу на Рынок выбежиши, реченого слугу моего Кузминьского перенявши, почал на него кордом сечи и рубати, а другии слуга мои Сидор Иванович перед домом Каплиное с пѣном Ѳедором Приборским сѣдит. И кгды ѿбачил Холявича и помочников его, сѣкучи и бѣючи на Кузминского, на ратунок, яко товаришеви своему, прибег. Которому и помочников его они ѿбадва, боронѣчися, заледве ѿборонною рукою увошли и им ѿтбилися. И в то* деи час згинуло в них пѣizei их властныхъ руке золотых полскихъ”. И еще жалосне пан Дубьницкии жаловал и ѿповедал, иж: “Они, будучи с права преконани и выволани а не могучи вже водле права, будучи у выволаню, врядни справовати, предся упорне, на вряд и право не дбаючи, врядами своими справуют и еще лежачи у выволаню а не вызувшися з него водле права, нескромне и неспокоине заховываються. Яко выволанцом и врядом не пристоит спокойных людей добрых а короля его мл., а местом убезпечонных имати, слуг его, збегши з мѣстца врядового, з кганку ратушного, з броню добытою бити и мордовати хотели. А над то деи еще они с помочниками своими, яко ми справу дано, невинную а змышленую речъ неლობожне и нестыдливе на мене въскладают и мене в том невинне ѿмовяют, якобы-х я речонных слуг своих и къ тому писара судового Семена на них на ратушъ насылати, поранити и кгвалт вчинити мел, чого никгды, ани в тот час, ѿт мене ани ѿт слуг моих не было и не ест, ани-м я ѿ том ведал, будучи спокойне в дому своем яко за початком их и звада з слугами моими сталася, ани-м на ратуш не насылал и слуги мои не находили, ани в тот час на ратушу были. Але они, збегши из кганку, // [337зв.] в Рынку слуг моих бити и сечи почали, яко ся вышше поменило, аж ся им заледве ѿтбили. Яко-м то водле права пѣшого маидебургского перед судо** местским сего дѣня загорача ширутинию***, выведечи светками веры годными, довел, которые то видели и слыш али и их розводили, але еще они потом, того ж дѣня збунтовавшись з некоторыми мещаны а зобравшись в ратуш, колко годин в ноч там мешкали, хотечи на дом мои наисти. Для чого, кгды мя престрежоно, не будучи есми безпечон в дому моем, аж мусилом, зобравши приятел своих, в дому своем, замкнутися. Якож они с тое потеемное а ночное рады своее з ратушу вночи кгвалтовне наслали на дом мои детеи местских, людей молодых: Тишка Шепелевича, Остапа Листопада, Михалоту Трохимовича выволамца, Кунаса Романовича Скрыпку, Ѳедка кравчика, и Кособуцкогo кравъчика, и инших помочников своихъ, которые за розказанем ихъ, кгвалтовне нашедши на дом мои, у ворота били и мене деи словы неучтивыми соромотили, а цедулу выволангя на Холявича и Глобу, которая была прибита до воротъ, кгвалтовне ѿторвали и пошарпали и еще деи на згарду мне, врядови своему и всему судови местскому, принесши ѿт ятокъ столки пикарские, у чотыри столпы зъбудовангя, походучие ворота дому моего заставили, што есми возным Исакием Долгьматским ѿбводилъ и ѿказовал. Которыи возныи передо мною на вряде вызнал, иж сего дѣня волгьрано на горе вышолем на мѣсто, способляючи работников, видилом на мѣсте, по Рынку ш алеючи, Тишка Шепелевича, Михалоту Трохимовича, тые столки к воротом дому

* Мае бути “тот”.

** Мае бути “судом”.

*** Мае бути “шкрутинию”.

Ратуша у самоврядному житті громади міста Володимира в кінці XVI століття

пїна воитова приставлєнми видилом. Якож за приданєм урядовымъ а за оказанєм пїна воитовым, маючи я при себе шляхту Клима Болоцкого а Григоря Терновского, видилом великии высокии пикарскии столот, которым ворота дому пїна воитова заставлено и знак, же цедула прибитая *от* ворот оторвана”.

И проиль* пан воить и Сасин, абы тоє оповеданє их и зознанє возного до книг кгородских было записано. Што я за прозбою их у книги записати велєл.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 336зв.–337зв. Оригінал.

№ 8

1588 р., січня 31. Володимир. – Свідчення возних у справі володимирського війта Михайла Дубницького з міщанами про їхню відмову зібратися в його домі перед обідом на “Нове Літо” для обрання нового складу членів міської ради та звітування попереднього про доходи міста за минулий рік, а також про самовільне обрання міщанами до ради радців попереднього складу

[34] Справа пана Михаила Дубницкого, воита володимєрского зъ мещаны володимєрскими.

Лѣта Божого Нарожєня тисєча патсотъ осмѣдєсат осмого, мѣца генвара тридцат первого дѣна.

Передо мною, Яномъ Шостовицкимъ, будучим на мєстцу пана Андрея Романовского, подѣстаростєго володимєрського, на вряде кгородскомъ ставъши очевистє, вознєє земъскиє повѣту Володимєрского панъ Михаило Гноєнъскии а пан Михаило Голубъ Серѣдятицкии ку записанью до кѣнигъ зєзнали тѣми словы, ижъ:

“Маючи мы при себе шляхѣту Григоря Тарѣновъского а Клима Болоцкого, будучи намъ на справє и потребє пана Михаила Дубницкого, воита володимєрського, в року тепєршнємъ тисєча пятъсотъ осмѣдєсатъ осмомъ, в ден Нового Лѣта, водѣлє старого калєндару и звычайу, тамже панъ воить сполєчѣнє з лєнѣтѣвоитомъ, лавниками и з некоторыми мєсчаны володимєрскими, при нас засєвши на мєстѣцу звычайомъ судовомъ такъ, яко *первєи*, панъ воить знакомъ звычайымъ през подѣвоиского, мєсчанъ посполитого чѣлвка на денъ Нового Лѣта до громады, водѣлє повинъности своєи урядовои, обослал и того дѣня на Рынку, рано, през подѣвоиского явнє обволано, абы сѣ предѣ обѣдом, яко здавна бывало, до него зєшли а водлє права и привилєю мєстского // [34зв.] трєзво радѣцы были обрани, а одѣ старыхъ радєцъ личба мєсту повинъна была учинєна, зѣвлаца зъ шосовъ, кром провєнтовъ. До которєе громады того дѣна Нового Лѣта, водлє привилєю мєстского, мєсчанє посполитыи чоловекъ до громады не пришли и не были и послушни єго, яко старшого того акѣту, бытє не хотєли, а тѣє теж старєє радѣцы з готовостью личбы своєє не оказалисѣ. И далєи нижѣ до полудѣна радєцъ старыхъ з личбою и всихъ мєщан з обиранємъ новыхъ радєцъ ожидалѣ, которыхъ иж не было, а ратушь єсть пустыи и ниhto тамъ не мєшкаєтѣ, и была замѣкнєна. А иж сѣ ден былѣ скоротилѣ и ку вєчорови надѣходило, прєто пан воить освѣтѣчивъшисѣ лєнѣтвоитомъ, лавниками и мєщаны, которєє сѣ были зєшли и нами возными и тою шляхтою, при нас будучою, и бачєчи, же старєє радѣцы // [35] Грицѣко Холавичѣ, Тишко Пахировичѣ, Ильяшѣ Кононовичѣ а Назар Нєстєровичѣ єсть презѣ

* Має бути “просиль”.

правные декрета в том прошломъ року выволани и преконани, и с того выволанья, што на себе носать, не вызули, которые водле права врадами своими справовать не могут. А ку тому, ижъ великие розрухи и ростырки в месте чинам, права и привилея свои местъские кгвалтам и поборами частыми ку убозству место приводать, – тыхъ то речоныхъ старыхъ радець Холавича, Глобу, Назара и Коновича* з ураду и з местъца их радецького, яко особъ такое славы помененое, выкинулъ и ихъ с того ураду зложил, которые вже справовать не мають и не могут. Але, ижъ за неприштѣмъ до него всехъ мещан, инъшихъ новыхъ радець не обираль поки сѧ в том не обачат, протом толко // [35зв.] на часъ, абы урадъ радецький не ваковаль, – тотъ урадъ радецький на тотъ часъ уложили на увесъ судъ зупольныи места Володимерского, которые тымъ урадомъ радецькимъ справовать мають до того часу, ажъ вси мещане до него в громаду сѧ зыидуть, и пан воить, маючи ихъ при себе, водле привилею местского, новых радець доброе славы и годныхъ обере водле права. А потомъ не рыхло того дна Нового Лета, на двадцать четвертой године, пришедши до пна воита Ян Чарнацький, писар местский, мовиль тые слова, ижъ: “Пне воите, естесь старшии того акъту елекъцыеи радецькеи, которои на тотъ ден на Новое Лето, водле привилею местского, рокъ прыпаль, потреба того, жебы-с шол на ратуш // [36] и радець обираль”. А пан воить поведиль, ижъ: “Вжо ноч заходить а ден минаеть, могли сѧ другие опить. Не годиться такъ позно такихъ речеи справовать, одно рано а трезво, з добрым розмыслом, а я-мъ вже с причинъ певныхъ звышъпомененыхъ, за непрыбытѣмъ вашим в час ку елекъцыеи, речоныхъ старыхъ радець з ураду зложилъ, а на обирање новых радець до зештыя вашого зо мною одложилом. Якож мою своею складам вамъ рокъ того то Нового Лета, абысте сѧ до мене зешли, а я пры вас и з вами порозумевшисѧ, инъших радець новых оберу и водле права и привилею местского справимсѧ. С тымъ отъказом”. Чарнацький отшол, а потом рыхло, в том же године, праве вже передъ выбияною, знову речоныи Янъ Чарнацький, маючи при себе мещан володимерских, Сака Долматского, возного, Стеѧана Сучку, Иванка Задереика а Хому Бая отъ всех мещан пану воитови поведали и отъказали** // [36зв.] тые слова: “Ведаи о томъ, пане воите, ижъ мы, мещане, вже сами кромъ тебе радець тыхъ же старыхъ обралаи и ихъ потвердили”. А пан воить судом местским и нами возными и тои шлалте, при нас будучои, освѣтилсѧ, менуючи себе и владзеи своеи воитовской отъ пановъ мещан кгвалт и уближене великое урадови своему: “Которие над право и привилеи местский важилисѧ то учинити а сами своолне, без мене, не маючи на то мощи и права, радець обралаи и утвердили людеи выволаных, не дбаючи на срокгост права посполитого, которое под горлом заказует мет вшелакого обьцованя з выволанцами”.

О што правне з ними хотечи поступит, просил пан воить, абы тоє сознане возных до книг кгородских было записано. Што я въ книги кгородские записати казалъ.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 34–36зв. Оригінал.

* Має бути “Коновича”.

** Далі пропущено прийменник “в”.

Ратуша у самоврядному житті громади міста Володимира в кінці XVI століття

№ 9

1588 р., березня 31. Володимир. – Свідчення возного Ісакія Долмацького у справі володимирських міщан з війтом Михайлом Дубницьким про його відмову прибути до ратуші для участі у виборах членів міської ради

[141зв.] Справа мещан володимерских з вуитомъ володимерскимъ.

Року ПИ мѣца марца ЛА дѣня.

Пришѣдчи на вряд кгородский володимерский, перед мѣне, Яна Шостовицкого, на тот час будучого на мѣстцу его мѣлсти пѣна Андрея Романовьского, подстаростего володимерского, возный повету Володимерского Исакии Долмацкии ку записаню до книг кгородских сознал тыми словы, иж:

“Былемъ на справе и потребе бурмистръ, радец и человека посполитого мещан володимерским* на ратушу у громаде, яко звыклость их есть на Новыи Рокъ того дѣня Свѣтого Василя, року осмъдѣсятъ осмого и видилемъ, же громада вся на ратуши была зобралася. Почавши ѿтъ поранку ажъ до години нешьпорное, Михаила Дубницкого, воита володимерского, ждали, которого през увесь день не было с ними. И ходили есмо до него, маючи при собе шляхту людеи добрых Станислава Олшевского, Марцина Залеского до дому Михаила Дубницкого, воита володимерского. Ян Чарнацкии, писарь мисткии володимерский, мовил ему ѿт пнов бурмистров, радец и всее громады человека посполитого, абы водле звыклости приля** шол до дому судового ратушу и сполне с человекомъ посполитымъ // [142] раду мѣсткую, радец, ѿбирал. Он ѿтказалъ, же: “Я там не поиду до ратуша до тое громады, я тутъ в дому своемъ засил, где завсугды сужу и судити буду, а на ратушь не поиду”. Што мною, вознымъ, и при мѣне будучою шляхтою звышгменованую Янь Чарнацъкии, писар мистъский володимерский и человекъ посполитый, ѿсвѣтил: “И повторе, того ж дѣня и тое ж години, ходил есми до того ж Михаила Дубницкого, воита володимерского, ѿповедаючи то ему, иж мы, человек посполитый громада, водле привиля и прав своих ѿбирали есмы и конѿирмовали тых же радец и братю свою добре ѿсилых: Григория Дворецкого а Назара Нестеровича, Тимоѳия Пахировича а Иляш а Кононовича на тотъ рокъ осмъдѣсятъ осмыи”. Он намъ повидил: “Лепии было назавтрие тое ѿбране рады прѣложити”. Ян Чарнацкии, писар мѣсткий володимерский, ѿт речи посполитое тые слова повидил, же: “Мы над привиляи свуи не хочемъ чинити и громады звыклое роковое назавътрие прѣкладати не хочемъ, а повин- // [142зв.] ности своєї досытъ чинимо и тых радецъ звышменованыхъ на тотъ рокъ осмъдѣсятъ осмыи конѿирмуемъ”. Што мною вознымъ и при мѣне будучою шляхтою свѣтъчили. Што-мъ я слышал, будучи тамъ, прѣд в. м. зознаваю, пѣне уряде, што такъ есть ане иначеи”.

Которое ж я ѿчевистое сознане возного до книгъ кгородскихъ записати казал.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 141зв.–142зв. Оригінал.

* Має бути “володимерских”.

** Має бути “привиля”.

№ 10

1588 р., серпня 22. Володимир. – Скарга володимирського вїта Михайла Дубницького на волинського підвоеводу Івана Калусовського та намістника Матїяша Шамотулу про безпідставне звинувачення його у знищенні вивішених підвоеводу на ратуші об'яв та перетягнення членами ради на себе адміністративних і судових функцій вїта

[508] *Оповедає* пїна Дубницького на пїна Івана Калусовского и на пїна Шамотулу.

Року ПИ мїсца авьгуста КВ дїня.

Передо мною, Аньдреем Романовскимъ, подстаростимъ володимерскимъ, на вряде кгородскомъ оповедал и жаловаль пан Михаило Дубницкии, воить володимерскии, на пїна Івана Калусовского, подвоеводего волинского, и на его мїлсти наместника, неякого // [508зв.] Матїяша Шамотулу, и на дву мешьщан володимерских Грицка Холявича а Михаила Задерейка*:

“Которые без вшеи причины и винности моеє звани помовили и вложили на мене невинного чїлвка, якобы-х я некоторые цедулы пїна подвоеводего, под ратушою прибитые, отодрат казалъ. Што я, вживаючи великою жалостю, с тым се перед вїшею мїлстю оповедамъ, иж я, ведаючи по чому то ходит, таковыє цедулы отдирати, кгда ж то належит чинити лотром, легькимъ особамъ, пняцамъ, – теды яко о тых цедулах ничого не ведаю, так и отдирати есми их не казал и того довести не могут. Кгда ж я того, яко мне почтивому а трезвому чїлвкови належит, постерегам, на местцу своем урадовом сежу, по корчьмахъ не хожу и лотровства, што легькимъ особамъ належитъ, не уживамъ. Але тые-то менованые особы, мешищане володимерские Грицко Холявич а Михаило Задерейко с помочниками своими Тишкомъ Пахеровичомъ Глобою а Иляшом Кононовичомъ, яко легькие особы, которые, уставичне по корчьмах ходечи, опияютсе и инших людеи опивают, маючи раду и змову с тым-то речонымъ Шамотулою, сами опившисе, яко звыкли противку мене бунтовати, так и тепер, гидечи // [509] мя пред людьми и в ненависть приводечи, тые цедулы пїна подвоеводего, яко мам ведомост, сами ододрали и пошарпали, а тот таковыи вчинокъ свои на мене вложили и поновили. А пїну подвоеводему, которого в небытности то ся стало, непристоине о том справу дали, а пан подвоеводи, за то вземши противку мене вазнь, пришедши тут на замокъ с тыми ж мешцаны и з Шамотулою, добре себе подпивши, маючи поготову перед собою слуг с пулгаками, яко сам панъ подвоеводи, так и тот Шамотула з намовы и направи тых-то мешьщан перед особою вїшее мїлсти, пїне вряде, мене словы доткливими соромотили, лаяли, грозили и бити порывалисе и на добрую славу мою торгалисе, яко-мъ то и вїшою мїлстю, пїне вряде, освятчалъ. И еше пан подвоеводи и его мїлсти наместникъ тот-то Шамотула, што врядови их ведле конституцыеи не належит, маючи потуху** и позволене от тых-то мешчан Холявича, Задерейка и помочников их, над право и привилеи местские и вьладзу мою воитовскую старожитную уставы чинят, цехмистров установляють, до знаков, которыми ся цехи обсылают, цехи свои кладут, свят хрестиянскии, што пїну подвоеводему не належит, постерегають, торговь, што властьне врядови // [509зв.] местскому належит, боронят и крамници купецкие за то печатають. И сам пан

* Вписано над рядком.

** Так у рукописі.

Ратуша у самоврядному житті громади міста Володимира в кінці XVI століття

подвоеводи на тых, што его мѣсть уставе досыт не чинят, екзекъуцья чинятъ, не преконавши вед констытуцыеи такового правом перед врьдомъ належним. Над то еше тые-то речоныи мещане Грицко Холявич, Михаило Задерейко, Тишко Глоба а Иляшь Кононович з ведомостю и позволенемъ посполитого чѣлвк мещан володимерских, почонши от Нового Лета в року нынешнем ѱмъдесят ѱмым и тепер, отгняввши от мене суды мои воитовские, здавна врьдови моему и лавничому належачие, то есть вси при и долги, на маетьностях лежачих записаные, не отсылаючи до мене до права, сами судят и сказуют и юраменты, хто се чога заприт, сказуючи, перед собою выдавати кажут, и ѱ речи лежачие, то есть ѱ кгрунъты судят и праве некоторые суды мне, воитови, лентвоитови и лавником належачие, в мене отняли, мещаномъ под винами заказали, абы до мене и лентвоита, и лавниковъ до судов не ходили и пред нами ся не справовали и екзекуцыеи въкривожным за переводомъ права и декретами судовыми чинити не допущают и боронят, зачимъ у вины, въ праве описаные, попали. Для чога от них шаую себе шкод на чотыриста золотых полскихъ”.

И просиль // [510] пан воить, абы то было до книг записано. Што я за прозбою его у книги кгородские записати велел.

ЦДІАК України. – Ф. 28 – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 508–510. Оригінал.

№ 11

1589, січня 21. Володимир. – Скарга вѣйга М. Дубницького, лентвѣйга і лавників на мѣщан Г. Холявича, Н. Постригача та Т. Глобу з приводу арешту, побиття і ув’язнення в ратуші присяжників Ф. Дроневица і С. Радковича

[40] ѱповедане пѣна воита и всеи лавицы судовое володимерское на бурмистров володимерскихъ
Року ПѠ, мѣца генвара, КА дѣня.

Што вчорашнего дѣня двадцатого, мѣца теперешнего генвара, передо мною Адамом Наруцевичомъ Кривоблоцким, будучим на мѣстцу пѣна Андрея Романовского подстаростего володимерского на врьде кгородскомъ, ѱповедали и жаловали шляхетные и славные Михаило Дубницкии, воить володимерскии, и вся лавица судовая, лентвоить и лавницы присяжные мѣста Володимерского, иж Грицко Холявичъ, Назар Пострыгачъ а Тишко Пахировичъ Глоба, мещане володимерские, з многими помочниками своими, позвавши их, увесь суд мѣстскии володимерскии, до его королевское мѣсти ѱ неякие змышлоные // [40зв.] на них речи, и стоячи з ними в праве за позванемъ своимъ и за позванъемъ пана воитовым над право посполитое мѣстское, которое под певными винами заказуетъ каждому адверсара своего кгвалтом не находити. Тѣды тые-то звышъменованые ѱсобы, зкгвалтивши право посполитое, на нихъ, адверсаровъ своихъ, торгнулися и мощною рукою а кгвалтом двоухъ з лавицы их судовое присежниковъ Ѡедора Дороневича, никому ничего не винного и правом не преконаного, на мѣсте в Рынку володимерскомъ, где ѱн, яко чѣлвкъ купецкии, торговаль неподалеку ратуша, на мѣстцу, покоем права посполитого обезпечоным, прискочивши до него с тылу а потаемне с помочниками своими, з шаблями и з рогатинами сами тые-то менованые Холявичъ а Назар руками своими – Холявичъ рогатиною, а Назар киемъ, – его збили и змордовали и поймавши его кгвалтовне, яко которого злочинцу, шарпаючи, вели Рынкомъ до везенья. И приведчи, под ратушъ до ѱкрутного везенья, где злочинцов сажаютъ, посадили, а

другого, Саву Радковича, *фортелне*, през посланца своего з дому его в Рынок, якобы для якоє учтливое потреби, до себе призвавши, его *члвк* также никому ни в чом не *винного*, // [41] порвавши, збили и змордовали и также до *везеня* в ланцухъ приковали до тоє ж казни, где *Федора* посадили, а потом, *оттолъ* его вземши, на ратушь до *избы*, шарпаючи его, яко которого злочинцу, посадили, при чом *деи* шкоды им там немалые сталися, которые часу права покажутъ. И просили мене суд местскии володимерскии, абых на то придал возного.

А так я з уряду на то придалъ имъ возного земского повету Володимерского п̄на Моисея Дегътевского, которые сего д̄ня, вышеи датою помененого, на тои справе бывши, пришедчи на *вряд*, передо мною вызналъ тыми словы, иж:

“Будучи на тои справе з уряду приданыи, маючи я при себе шляхту п̄на Станислава Каменского, пана Корнила Грузенского а пана Януша Дубневского, ходилом с тою шляхтою на ратушь, где на ратушу видели-смы у *везеню* реченого Саву Радковича, лавника, которые мне *оповедал* и *скаржилъ*, иж *деи*: “Мене, призвавши приятелским обычаем до себе, тые-то Холявичъ, Назар а Глоба з *ыншими* помочниками своими, мене збили и змордовали и до *везеня* безправне, не преконаного правом посадили. А кгда-смы з ратуша на долъ зышли, – тамъ у казни под ратушою, где злочинцовъ сажают, застали-смы заманеного того Федора Дороневича, // [41зв.] лавника, ув окрутномъ *везеню*, которые через стину *оповедал* нам и жаловаль, же Холявичъ а Назар з Глобою и з *ыншими* помочниками своими на Рынку, где-м торговаль недалеко *от* ратуша, прискочивши до мене потаемне, квалтом з брнями, безправне, не преконаного правом, мене поимали, збили и змордовали и вземши мене, своими руками вели Рынкомъ, шарпаючи. И приведчи тут до тоє окрутное казни мене посадили”. И знаки битя в себе быти поведал, *однож* через стину трудно было тых знаковь *огледати*. А потом я того ж д̄ня, *врыхле* подшодчи под ратушь, видилом же и Сава Радковичъ на *иншомъ* местцу посажонъ тамже в тои окрутнои казни, где Федор Дороневичъ *седит*, тутже под ратушою. *Оповедала* мене жона того Федора, лавника, же тые-то особы Холявичъ, Назар и Глоба товары ее мужа *ее**, которыми в Рынку торговала, по Рынку порозметовали и ее самую, збивши, з Рынку зогнали и торговать *еи* на Рынку заказали, на чомъ шкодуеть себе сто золотыхъ полскихъ. Зараз *оповедалъ* теж мене и тои шляхте третии лавникъ володимерскии Мартин Степановичъ, иж тые ж то особы Холявичъ, Назар а Глоба, жону его збивши, з Рынку *от* соли, которою // [42] торговала, зогнали и *сол* побрали и торговати заборонили. На чом шкоды себе *от* них шацуеть на двадцать золотыхъ полскихъ”.

И просили мене пан *воитъ*, лентвоитъ и лавницы володимерские, абы тоє *оповедане* и жалобу ихъ, и сознанье возного до книгъ кгородских было записано. А такъ я то все у книги кгородские за прозбою ихъ записати велел.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 22. – Арк. 40–42. Оригінал.

* Помилкове повторення слова.

Ратуша у самоврядному житті громади міста Володимира в кінці XVI століття

№ 12

1590, лютого 12. Володимир. – Свідчення возного І. Долматського про його перебування в ратуші під час надання міською громадою повноважень шістьом міщанам в її справах з війтом М. Дубницьким у королівському суді

[131зв.] Злеценъе моци у Двору его кр. мл. никоторым мещаном ѿ* всих мещанъ володимѣрскихъ напроотивко пїну Дубницкому.

Року деветьдесатого мїсца ѳеврала второгонадцат дїна.

Пришедши на врад кгородскии Володимѣрскии передъ мене, Собестияна Глебовича, будучого на местцу пїна Романа Вилгорского, подстаростего володимѣрского, шляхетъныи Исакии Долъматскии, возныи земскии повету Володимѣрского, вызналь тыми словы, ижъ деи:

“Маючи я при себе шляхту людеи добрых, пїна Воитеха Рудницкого а пїна Марцина Мыльниковского, быломъ на справи и потреби бурмистра, радец и всихъ мещанъ володимѣрскихъ в дому звыклом судовом – на ратушу, была громада. При тои громаде увесь человекъ посполитыи имени называемые: Юреи Яцынич, Дорошъ Василевъ, Ѡлизар Пацевич, Тимило Матѳѣевичъ, Ярошъ Маковичъ, Александро Михаилович, Маско и Яско Михалковичи, Михаило, Занко и Лучка Ѡгородниковичи, ѳедор Кислович, Иванъ Кислович, ѳилипъ Антоновичъ, Гаврило, Ѡѳанас Кунцевичи, Иванъ и Гриц Дашковичи, Иванъ Щербашичъ, ѳедор и Радионъ Вороновичи, ѳедор Петиевич, ѳедор Левкович, Ѡстапъ Потаповичъ, Иванъ и Данило Радковичи, Калишъ Евхимовичъ, Данило и Григорей Кунаховичи, Лукашъ Харковичъ, // [132] Исаи Прокоповичъ, Гарман Ковалъ, Калишъ Назарович, Ярмошъ Волкович, Давыд и Павелко Мяжичи, Васко Панкович, Маско и Прокупъ Мишькович, Левко Яцевич, Марко Икунникович, Карпъ и Антон Мелешковичи, Сергеи Павлович, Иван Тимоѳѣевич. И слышал есми, будучи у громади их, же тые верхупомененные и вси мещане, один з другимъ, одностане и згодне нарадивъшися, здали моц до права перед его королевскою милостью и въ каждого права брати и сусидомъ своим мещаномъ володимѣрскимъ Якиму Стривязкому, Михаилу Семеновичу Залужскому, Назару Нестеровичу, Иляшу Андреевичу, Тимоѳею Пахировичу, Данку Давыдовичу, поручаючи им и даючи во всемъ моц зуполную зыски и утрату напроотивку шляхетному пїну Михаилу Дубницкому, воиту володимѣрскому. И то предо мною возным и шляхтою вызнали и зуполную моц дали тым особам вышъпомененымъ”.

И проси** бурмистръ и раицы, абы тое доброволное здане моци и сознание возного до книг кгородских володимѣрских записано было. Што я записати казалъ.

ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 131зв.–132. Оригінал.

* Має бути “ѳт”.

** Має бути “просили”.

Володимир Кравченко (Київ). Ратуша в самоврядному житті громади міста Володимира в кінці XVI століття.

Публікація добірки документів, що включає дванадцять одиниць, виявлених у книгах Володимирського гродського суду, містить інформацію з історії побудови головної адміністративно-судової споруди в місті Володимирі-Волинському в кінці XVI ст. За допомогою додаткових важливих документів, що не увійшли в добірку, автор вперше висвітлює історію виникнення цієї будівлі в місті, її зовнішній вигляд, склад і призначення приміщень, використання їх міським урядом та значення побудови ратуші для функціонування органів самоврядування міста.

Ключові слова: ратуша, міська рада, самоврядування

Владимир Кравченко (Киев). Ратуша в жизни самоуправляемой городской общины Владимира в конце XVI века.

Публикация подборки документов, включающая двенадцать единиц, выявленных в книгах Владимирского гродского суда, содержит информацию по истории строительства главного административно-судебного сооружения и его значения в жизни города Владимира-Волинского в конце XVI века. При помощи дополнительных важных документов, не вошедших в состав подборки, автор впервые осветил историю возникновения этого сооружения в городе, его внешний вид, количество и назначение его помещений, а также использование их городским советом и значение постройки ратуши в функционировании органов самоуправления города.

Ключевые слова: ратуша, городской совет, самоуправление.

Volodymyr Kravchenko (Kyiv). City Hall in the Life of the Self-Governed Community in Volodymyr in the Late 16th Century.

The article presents a selection of twelve documents discovered in the books of the Volodymyr district court. The selection contains information on the history of the main administrative building of this city, the City Hall, and its significance for the life of the city of Volodymyr-Volhynian in the late 16th century. Using complementary important facts revealed in a number of documents apart from the selection, the author is the first to highlight the history of the City Hall construction, its outward appearance, the quantity and functions of its premises. He presents also a study about the usage of these premises by the City Council and importance of the City Hall's construction for the proper functioning of the authorities of the city.

Key words: City Hall, City Council, self-government.